

7. - La dona i l'ideal

Ella és la santa d'ella perquè és bella.

Joan Maragall.

Tal com havien convingut, el festeig fou mantingut secret. Isabel no volia, sobretot, que la seva mare en sabés res. La distància que s'havia creat entre elles dues, i que tant l'havia fet sofrir, ara li semblava impossible de superar, i la intimitat necessària per a les confidències sentimentals no existia entre mare i filla.

Joan havia ~~conseguit també~~ sabut també estar-se de proclamar a tort i a dret els seus ansos, ^{com li} ~~havia~~ ^{hauria} semblat natural de fer, en el convenciment que tenia que la seva aventura era la cosa més sensacional i important que mai s'havia produït. Li estranyava que el món seguís riucllant igualment, que les festes de Nadal haguessin tingut la mateixa solemnitat que els altres anys, que a casa seva no enderriressin el seu secret. Li semblava que a la casa havia de dur estargida la seva felicitat, la seva excitació, la radiant esplendor d'aquell primer bes. I la seva família no en feia gaire cas. El seu pare ^{aleshores} sentia unes inquietuds estranyes ^{que l'envaïen} ~~ensaiant~~, enmig de la progressió segura de la seva fortuna. Cada dia els obrers es mostraven més rebels, més protestataris. Encara que la vaga general revolucionària ^{de l'agost passat} ~~d'aquell estiu~~ hagués fracassat, encara que els dirigents haguessin estat empresonats, qui li assegurava que aviat, per qualsevol giravolt de la política no ~~serien~~ ^{serien} posats en llibertat? I No era pas això, únicament, que el preocupava. Al capdavall, si els obrers volien un canvi de govern, un règim més sa i més just, potser ell mateix també hi estaria d'acord. Durant la crisi de l'extrem darrer s'havia sentit de vegades - sense gosar dir-ho més que a algun íntim - a prop dels elements

70/
renovadors. I ja comprenia també que no era lògic ni assenyat que fossin sempre els mateixos els que s'enduguessin tots els profits d'aquella onada de diners que envaïa Catalunya, mentre Europa feia la guerra:

— Aquesta vegada hi ha diners per tothom. Tothom se n'ha d'aprofitar, mentre dura.

Si haguessis estat per ell només, no hauria regatejat una o dues pessetes d'augment. Eren els altres, els tossuts, els que no volien deixar-se "imposar pels descomissats"; els que s'hi oposaven. Ell sol no havia pas de distingir-se...

La cosa més esveradora era que bufava un vent de violència que ningú no sabia on aniria a parar. Ja havia caigut algun fabricant. Es clau que també, de l'altre costat, hi havien hagut baixes. Però, quan es trobaven enmig de l'oportunitat millor d'un segle, no era estúpid d'espavellar-ho tot, de convertir el treball en una batalla sangrant i la vida en una constant ansietat, per una tossuderia de quatre escarrancits? Les pistoles! Aquelles "Stars" que trencaven totes les plàcides digestions del senyor Portabella, que posaven un gust ped de cendra als llavis de Gràcia i entelaven amb una ombra amenaçadora la intimitat tèbia i aullidora de la llar!

La seva muller tenia d'altres preocupacions, menys sinistres però no pas menys absorbents. L'onada de la riquesa que poc a poc anava enfilant-los en l'escala social,

com un riu en continua crescuda li presentava cada dia nous problemes domèstics i donava més agudesa a les peres migranyes.

Quan s'havia casat amb ~~Juan~~ ^{Juanne} Portabella, petit fabricant amb una indústria prometedora, Elisa Arnau, filla de fabricant i que ~~tota~~ la seva vida havia estat criada en l'ambient burgès de les daneries del XIX, no havia trobat cap dificultat a passar

41/
de la seva vida de soltera a les seves noves obligacions de mestressa de casa. El seu pis havia estat una còpia, modernitzada ^(segons el modern estil que feia porrolla,) del dels seus pares. La seva vida, un reflex de la que sempre havia vist que vivien els seus pares. Els seus vint-i-dos anys s'havien extenat amb les meravelles del viatge de noces per França, Itàlia i Suïssa, però quan s'havia vist instal·lada en el principal del carrer de Consell de Cent havia sospirat amb alleujament. Tenia els seus mobles, les seves joies, el seu piano, el seu dia de rebre. Feia un marit actiu, afectuós i que es guanyava bé la vida. Com els seus pares, es partien amb un altre matrimoni amb un abonament al Liceu. Quan, al cap d'un any de matrimoni, nasqué l'heren, Jaume, i al cap de set anys més, una mica a la impensada, el fill segon, Joan, ningú no podia presentar una dona més perfectament feliç que la jove senyora Portabella, malgrat la migranya que de tant en tant li agafava.

Però ara! Calia renovar els mobles, canviar les joies per unes de més prest, mudar-se de casa perquè el pis del carrer de Consell de Cent era massa petit i esquifit. Calia tenir un abonament constant de cotxe, en l'espera de l'automòbil que quel·lvol dia s'esperaria ^{al peu} ~~al baix~~ de l'escala. El noi, Jaume, que acabava la carrera d'enginyer, ja en tenia un, un torpede vermell que feia tot de sorolls i devorava les carreteres com un monstre domesticat. I tots aquests engrandiments, totes aquestes renovacions, tots aquests nous signes aparents de prosperitat, representaven noves preocupacions per a ella, més feien a dirigir, ~~noves~~ complicacions i interferències en la dolça rutina que havia après amb la seva mare i que l'havia conservada feliç, en un bany-maria de contentament total, fins a la guerra.

Al costat d'aquestes menudes però desordenades inquietuds, les altres no componien res. Els fills se li havien escapat dels dits feia temps: prou se n'adonava i no lluitava pas per recuperar un domini que ja veia definitivament liquidat. El seu marit complia amb escric la seva funció essencial de guanyar diners, i era, malgrat els vint-i-tres anys de matrimoni, afectuós en la seva manera distreta, sense mica distant, de sempre. Algunes vegades alguna amiga o una parenta oficiosa li havia insinuat ~~de~~ sospites d'una possible infidelitat del seu marit. Ho havia trobat tan absurd que ni tan sols ~~se~~ havia deturat a pensar-ne la possibilitat. Si n'hagués tingut la certesa, tanmateix, potser la seva reacció hauria estat igual. En el món en què havia estat criada i on havia viscut sempre, la infidelitat masculina era prou coment perquè ella la considerés com una desgràcia sobre la qual com menys es parlés millor.

No, ni el pare ni la mare de Joan no s'havien adonat del gran esdeveniment que omplia tot el seu esperit. I el seu germà el negligia massa, absorbit com estava per la seva carrera, pel seu ~~cauto~~, pels seus "flirts" i per la seva ambició d'esdevenir un gran magnat de la indústria, per ~~adonar-se~~ ^{prendre en consideració} una menuda aventura sentimental del ~~seu germà~~ ^{menut} de la família.

En canvi els amics, els dos companys inseparables de Joan, se n'adonarien prou. L'idil·li havia nascut en llur presència. Podia dir-se que tant Francesc Vilà com Xavier Forcada havien estat els padrins d'aquell amor i que n'havien seguit pas a pas els progressos. Encara que Joan no els hagués dit res, el coneixien prou per endevinar tot el que li passava.

Al cap de pocs dies de la primera entervista solitària d'Isabel i Joan, venien les vacances de Nadal. Malgrat la interrupció de les classes, els tres xicots seguien veint-se, anaven flegats al cinema, fidels a la tradició dels dijors a la tarda, es visitaven mútuament per estudiar flegats, per ajudar-se en els exercicis, per conversar de tot. Algunes vegades s'havien trobat tots tres amb Isabel. Adhuc un dijors ella tornà a anar amb el seu coní al Kurzaal. Però davant dels altres dos, les seves relacions amb Joan eren simplement amistoses, encara que tàcitament Xavier i Francesc deixessin sempre que llur company es fos al costat de la noia.

Xavier havia estat més tardà a sentir la transformació inquietant de la pubertat. El canvi s'operava lentament en el seu cos i en el seu esperit. Les revelacions que ~~a Joan~~ ^{a Portabella} rebien (com un enlluernament - la dona, el sexe, l'amor - per a Forcada eren un difícil i delicat descobriment. La presència d'Isabel també havia contribuït a fer més segur, més complet, aquest descobriment. El seu rostre somrient, el seu cos de dona i de nena, havien estat una de les claus més segures per a endin-tar-se en aquell món desconegut, que calia explorar amb prudència, sense posar un peu en fals ni embalar-se en engrescaments prematurs.

Isabel representava per ell, amb la seva bellesa fràgil i la seva amabilitat invariable, un ideal damunt el qual emmotllar, un dia, els seus somnis amorosos. No gosava ni preguntar-se si l'estimava, perquè no estava pas encara segur de saber allò que volia dir estimar, a qui comprometia i quines forces misterioses eren deslliberades per aquest

sentiment desconegut. ~~Per~~ ^{Per molt} que l'hagués estimat, però, el seu amor s'hauria contentat perfectament amb una adoració silenciosa, amb una placida contemplació de la bellesa de la noia i un contacte constant amb la seva preciosa amistat. Encara menys hauria gosat pretendre altres coses que Joan Portabelle, al qual instintivament tot ~~dos~~ donaven la primària en aquestes matèries, estimava Isabel.

En aquest sentiment platònic, sense exigències, la posició domèstica de Xavier tenia una bona part. La família Forcada era allò que podria dir-se'n una família ben avinguda. Els pares conservaven, al cap de disset anys de matrimoni, la mateixa posició segura, sense sotacs, que els havia encès en el precís moment de veure's per primera vegada. Ell, un metge, tot just sortit de la Facultat, sense porroquia ni gaire esperances de ferme; ella, la puïlla d'una casa que representava l'aristocràcia pagesa del Penedès, amb el mas que era guibet un caseriu, voltat de muralles que ara s'enrunaven, i aïmat damunt un pujolet, senyorejant una gran estesa de vinyes i d'hortes, ~~d'hortes~~. Manuel Forcada, en aquelles darreries de segle vorejava la trentena, i si alguna vegada quaitava enrera era per veure el camí fet, l'esforç realitzat fins aleshores, i per prendre hi nova alena per al que encara li calia fer. La seva mare havia quedat vídua i sense mitjans de família quan ell tenia set anys, i havia hagut de resignar-se a la protecció dels parents més afortunats. Per pujar els fills (després de Manuel n'hi havia quatre més, tots xicots) la vídua Forcada havia fet prodigis d'energia i miracles d'activitat. Els estudis del gran, d'aquell Manuel que era la seva il·lusió més gran, perquè hi veia "la imatge mateixa del seu difunt", havien costat molt, i fet i fet el xicot no pogué comensar les fins que els altres tres germans (perquè en s'havia mort a cinc anys)

757
foen ~~amb~~ tots encaridats. Un altre, amb els escrípuls de Manuel i sense la seva voluntat d'esdevenir metge hi hauria renunciat i hauria restat a Sitges, amb la seva mare, fent ~~la~~ vida de col·liter, de magatzemer, enviant ~~se~~ moscatells i malvaia a Amèrica, lluitant per reconstruir el patrimoni patern escampat i perdut. Però ell no, ell volia ésser un metge com Bartomeu Robert, i sentia amb tota la intensitat la part d'apostolat social, d'exploració científica, de lluita contra la malaltia i la mort que la carrera comportava. Fou metge. Aquell estiu que, al costat de la seva mare plena de satisfacció, anà a passar la Festa Major al poble nadiu, va conèixer, a un ball del "Prado", Teresa Martí. Aquella mateixa nit ~~se~~ eren promesos. I malgrat l'oposició dels pares d'ella, que varen desheretar-la, Manuel Forcada es casava amb la noia al cap d'un any. Fou un festeig accidentat, que afeccionà tot Sitges i la comarca del voltant. Adhuc aleshores, al cap de tants anys, quan ja les rancúnies s'havien apaivagat i la mare de Xavier havia fet les paus amb la seva família, hom recordava en les tertúlies sitgetanes aquella aparicionant aventura dels dos enamorats.

Els dos fills que havien vingut, Laura, nascuda primer, i Xavier, vingut un any més tard, havien refermat l'amor d'aquell matrimoni. No hi havien hagut altres ni baixos. El doctor Forcada s'havia anat formant una clientela que ara ja era prou extensa i escollida per permetre-li prescindir de la fortuna de la seva muller. Laura era una noia enteramentada, però sensible, que havia tret més profit del que podia esperar-se d'una educació de col·legi de monges i que ara, als setze anys, era una companya inseparable de la seva mare. Xavier era també un noi estudiós, ple d'afecte encara que una mica retret. La senyora Forcada respectava aquest allunyament

aparent originat per l'adolescència, i sabia de totes maneres que el seu fill sentia per ella i pel seu pare una total confiança i un afecte sense límits. En aquesta atmosfera familiar feta de mútua comprensió i d'un amor que unia tots els components del clos en una perfecta entesa, Xavier sentia atenuar-se l'aïllament, les desil·lusions, les inquietuds que la prebeterat reserva als minyons.

Isabel era per ell, doncs, l'ideal dels seus ~~convis~~ ~~indecisos~~ imprecisos. Quan, després de Reis, a la represa de les classes de l'Institut, Trobà que la noia ~~havia~~ començava a seguir els cursos del batxillerat, tal com ~~el~~ havia anunciat, es senti felís, perquè podria veure-la cada dia. No gaire estona, però. A l'entrada i a la sortida l'acompanyava una cambresa, i malgrat les temptatives de Joan, que volia ~~ser~~ fer amb ella el camí de casa seva, hagueren d'accontentar-se ^{tots} amb prendre'n comiat a la ~~sortida~~ porta de l'Institut.

- La mamà s'enfadaria si sabés que m'acompanyen uns xicotets cada dia.
- Encara que fóssim nosaltres? Hi ha el teu cor, que bé hi deu tenir confiança. ... - pledejà Joan.

- No m'hi emboliguis, a mi. Si em tingués confiança ja no faria venir la minyona a cada viatge, - rondinà ~~francès~~ d'abredit.

La veieren com s'allunyava, Gran Via enllà, al costat de la cambresa. lleugera, fúgil, el cos vinculant-se amb el ritme del pas. Els seus cabells castanys, ~~et~~ les seves gràcies d'adolecent passaven un somriure sota el cel nuvolós, en el passeig vorejat d'arbres nus de pallatge.

- No digues, que les dones són una cosa espantosa, - exclamà, al cap d'uns moments de muda contemplació, Joan. Deia la frase en plural, però en el tu i en l'adjectiu popular es traïa la satisfacció de l'home que sap que aquella figura cobijable, aquell ésser magnífic que pensa és una mica la seva propietat.

- Vols dir? De vegades penso que fan més mal que bé. Tu ara sents que les dones expliquen tot en aquesta vida, que en són la raó, que per elles val la pena de viure. Què en sabem ^{nosaltres?}?

Era Francesc, és clar, que oprimava el seu eufemisme. Com Joan, utilitzava també el plural per discutir el problema femení. El seu amic li'n sabe grat. No s'enganyaven, però. En aquells moments, la dona, les dones totes, estaven representades en Isabel. Ella era el símbol, la concreció de l'ideal femení que discutien, en la incertitud ^{de l'adolescència} i de l'instint que es desvetllaven i de somnis persistents sense objecte.

- Doncs jo comprenc que tant de temps hagimentat l'ideal dels cavallers, dels poetes. Sense elles, no pas elles com ^{una} cosa física, ~~sinó~~ com a instrument per a una funció necessària, sinó com la manera de completar el nostre esperit, de donar-li ales, de fer-lo més valent i més ambiciós, la humanitat no hauria avançat. Mira Don Quixot. Ho d'inventar-se una estimada per donar una orientació i una finalitat a les seves aventures.

- El Dante no es comprèn sense Beatrice, ni Petrarca sense Laura, -intervingué Xavier, amb reminiscències del curs de "retòrica i poètica". De debò creia que Joan tenia raó.

- Tot això fa molt bonic. Versos encesos, ^{herois literaris} paraules sonores, potències. Però aquestes mateixes èpoques que han posat la dona com a centre de totes les activitats i mòbil de totes les grans accions han estat les que han registrat l'explotació de la femella com una bestia de càrrega ^{i que l'han privada} ~~de~~ ^{de} tot els drets ~~de~~ ^{de} que gaudien els homes. Les dones més aviat són un destorb per una voluntat de fer una cosa, de seguir un camí. Estaven el caràcter dels homes, el fan ^{enganyar-los} ~~ferir~~ en desviacions sentimentals, en coqueteries, en gelosies, en fivolitats. Quan els homes en senten una necessitat, quan han de formar una família, ^{aleshores} ~~si~~, han de cercar la dona que els convingui, i si cal l'han de conquerir.

tar fets mitjans que siguin. Però l'amor ~~per tot els mitjans~~ com a ocupació primordial de l'home, què vols que t'hi digni, no hi crec.

Francesc havia fet aquest discurs amb una certa lentitud, però amb convenciment. Mentrestant, pensava: - Ara que no es cregui en Joan que ho diu perquè ell no festeja amb la Isabel.

Anaven caminant Balma amunt. Era el camí que seguien cada dia, de rutina. Seguien per la voravia esquerra del carrer, rodejant la paret muda del Seminari. Els pals de la conducció elèctrica del ~~passatge~~ ^{tram elèctric} havien substituït els arbres, en aquell carrer. El terraplet era d'un tren autèntic, amb grava i travesses. Quan passaven els tres vagons grossos del tramvia, atapeïts de gent, i ~~adher~~ amb raïms de viatgers penjats als entrepis, sonava un timbre estrident a cada ~~est~~ cruïlla.

- Però hi ha una cosa que dona a les dones el dret a aquesta veneració que diu Joan. És la maternitat, - insistia Xavier. - Tenir els fills amb dolor, criar-los amb la mateixa substància del teu cos... És admirable.

Pensava en la seva mare, que l'havia vetllat quan estava malalt, que sempre se li presentava com un refugi segur i salvador. I li semblà sentir una mena de blasfèmia quan Francesc contestava.

-Tots els vivípars mamífers són iguals. No us recordeu de la Història Natural que heu estudiat? No per això ens sembla més admirable una gata que un gat. La lloca cria uns ous que ~~són~~ ^{gairebé mai} no són seus i si una mare més modèlica que moltes dones...

- Diques el que vulguis: sense la dona, aquesta vida no tindria solta. Ella ens dona l'ideal; ella ens serveix per a fixar el tipus de la bellesa i de la bondat; ella ens consola i ens inspira...

Era Joan que parlava. I en dir aquestes coses, el seu pensament estava fixat en Trabel, en els passeigs que havien fet plegats els diumenges al matí; en les entrevistes furtives i fugues que havien tingut alguna tarda que ella havia anat sola a casa d'unes amigues. Entre ells dos anaven teixint-se lligams d'afecte, de confiança mútua. Ella parlava, li explicava els seus desenganys, les seves il·lusions, els seus records. Descobria que la dona madura més aviat que els homes a la vida dels sentiments. En ell era l'instint que parlava, que l'havia portat damunt el camí de l'amor. En la noia, no. La capacitat afectiva havia de trobar aplicació i es fixava en Joan. En ell trobava el germà que no havia tingut, les amigues que li mancaven, àdhuc una mica la mare que s'allunyava del seu costat i el pare que tant enyorava. Aquest afecte era una mica maternal, també.

Isabel
Compartia el xiïst, amb els seus entusiasmes i les seves depressions, amb les seves exageracions i les seves raixes. Però igualment havia prodigat aquest afecte damunt els altres companys de Joan, àdhuc damunt el cos d'ella, que sempre l'havia intimidat una mica i damunt Xavier, silenciós però que se la mirava amb uns ulls plens de devoció.

Arribaven a la cantonada del carrer d'Aragó. Allà es dividien. Joan tombava cap al costat del Passeig de Gràcia. Xavier i Francesc continuaven fins al carrer de València. Vivien molt a la vora l'un de l'altre.

- Però, noi, fins a la tarda. Ja tindrem temps de tornar-ne a parlar, de tot això.

Es separaren. Mentre Joan seguia, al costat de la rera del tren, carrer d'Aragó i els quaders, enllà per travessar la Rambla de Catalunya i el Passeig de Gràcia, amb els llibres ^{tot el} tenia vivint a dintre haç, els conceptes de la conversa li ballaven pel cap. Per damunt de tot el complex de sentiment de la bellesa de 'Isabel volia expressar-lo en paraules. En sentia la necessitat, quan arriba a casa seva, sense saber com, escriu els seus primers versos.

8. - El cafè de Cambreses

Vedrai, carino, - se sei buonino
che bel rimedio - ti voglio dar.
È naturale - non dà disgusto,
~~et~~ lo speciale - non lo sa far.

L. da Ponte ("Don Giovanni", amb música de Mozart)

Aquell any Carnaval fou un èxit. Tots els barcelonins ho reconeixien, i això que en aquells temps la ciutat havia aconseguit un punt molt alt de refinament en quant a diversions. No era pas endebades que el riu d'or fluïa ininterrompudament damunt la ciutat i damunt tot el país des de feia tres anys. La part baixada de la Rambla, amb el nucli resplendent del vell Principal, esdevingué "Principal Palace", congregava tota la febre d'aquella burgesia que no sabia com esmerçar els diners i es deixava explotar sense gaires recances per un mirall d'aventures internacionals. El Paral·lel oferia una altra mena de recursos, igualment excitants, als fabricantets i fellets comerciants, als botiguers de queviures i comissionistes de tota mena de mercaderies que volien passar una nit divertida a Barcelona. Però el Paral·lel, amb els seus immensos cafès populars, ^{amb} els seus "music-halls" remorejants d'ecandels, en els quals l'interès es nigpartia entre l'escenari, on en una interminable successió les "artistes líriques i coreogràfiques" exhibien llurs gràcies més íntimes, i la pastera anecdotada demana unes vidrieres ~~+ amb~~ ^{que} i funcionava sense interrupció, el Paral·lel, mana veï de les fàbriques i les cases obres del Poble Sec i de Poble Nou, no havia estat mai un lloc de predilecció dels grans industrials, dels predilectes de la fortuna. Adhuc els que venien a passar un parell de dies a ciutat, des de Terrassa o Sabadell o Manlleu, s'estimaven més reunir als jardins d'una nit de Paral·lel ~~per passar~~ ^{a canvi de} les delícies cosmopolites de l'Excehior,

de l'Eden Concert o del Principal. Les famoses ^(deus perills i) que la guerra amb la seva austeritat havia allunyat de París, les "girls" de les revistes que muntava Ferran Bayés al vell teatre de la Santa Creu; les innumbrables "vedettes" indígenes, formien una pastura prou variada als desigs de distracció dels concorrents dels establiments nocturns. Els croupiers es retiraven, amb un capitalet, al cap d'un any de fer l'ofici; el xampany fluïa a hectolitres; tots els prostíbuls de Barcelona renovaven llur presentació, vella de l'any de l'Exposició; i completaven llur personal amb elements de fantasia, exòtics i cosmopolites. Entre mig dels fabricants i dels fills dels fabricants amb llurs Hispanos lluents i llurs Elisaldes vertiginosos, entre mig dels afortunats proveïdors de material de guerra, de sabates de cartó, de ros, entre mig dels afortunats proveïdors de material de guerra, de sabates de cartó, de flansades de bona, pululaven els aventurers, els espies, els estafadors. Jueus oliveros de Salònic, russos emigrats, serbis i grecs amb accent alemany es movien com al peix en l'aigua, remenaven milions, preparaven torpedinaments, de vaixells, organitzaven atemptats i ofegaven vaques. Eren els paràsits indispensables, la fauna intestinal que ajudava a fer el delitós enfil de la fortuna. Hom els tolerava i hi convivia sense fer gaire escarafalls.

Aquell Carnaval, doncs, havia estat particularment reeixit. Ho fou en quant a les diversions públiques, les que tothom podia admirar — per damunt de tot, la Rua, magna ostentació de riquesa i de ganes de fer gabarra — i ho fou en l'aspecte de les diversions particulars, dels balls de disfresses, dels "asalts", de les festes íntimes i no tan íntimes que marcaren aquell febrer. Des de les grans construccions alegòriques, creació dels grans enògrafs, fins als landós quarants i als simples cotxes de fust amb un mocador de Manila forat al darrer, tots els vehicles que condenia la ciutat s'acromiaren al Parc de Gràcia. Els paperets i les serpentines s'entostolligaren pels arbres de tota la ciutat,

feren una catifa multicolor en tot el trajecte de la Rua. Teatres, musicalls, cabarets, bordells de luxe i d'escalaleta, tot abocà, per tres tardes, llur carnyament femení damunt d'un carruatge ^{qualquer} (i anà a fer-ne exhibició en ple centre de la ciutat. Els habituals senyalaven les conegudes i les apedregaren amb boles de neu. ~~Als carrers~~, Als passeigs laterals, a les tribunes i a les cadenes de boga, la meitat de la ciutat feia d'espectador i contribuïa amb admiració a la diversió dels altres. Cap al tard, amb tots els arcs voltats encesos i les garlandes de bombetes, al Parcig de Gràcia^{es} formava un nivell de folsguera, de confetti i de llum. Rambla avall, la Rua desfilava fins al carrer de Ferran, i una mena de bogeria sacsejava la vella artèria reposada i respectable, averada a la pompa de les processons de Corpus, i que aleshores acollia una altra processó més sorollosa, que havia de dissoldre's per tornar-se a formar en mil indrets diversos i transformar-se més tard ~~a la nit~~ en l'agitació històrica dels balls de disques i del "enterrament del Carnestoltes", del dimarts a la nit.

Ni els balls, ni les invencions excessives dels amics de la gatzena no eren encara per a Joan i els seus amics. Amb poca feines si ho fou la Rua. Les famílies respectives desaprovaven netament la participació a la festa. En això coincidien el senyor Jacint Vilà, la mare de Xavier i adhue la senyora Portabella, que només ^{havia} ^(quan era jove, i) ~~frangida~~ per pura fidelitat a la tradició, amb els balls del Liceu i amb el "Paré et Travesti" del dijous gras, al Novetats. Anar a la Rua era "anar a fer riure els altres", exposar-se a aneplegar una pulmonia, i d'altres mil perills totjunt suggerits. Anar-la a veure era sofrir empentes, fer de badoi i menjar pels tota la tarda. Tanmateix, encara que no hi pengueren past ni els agrades, el Carnaval era sena manifestació de la ciutat i

hom havia de veure les disfresses infantils i les carrosses que ~~havia de~~ guanyarien els premis. Per això les tres famílies transigien a anar a donar un torn pel Parcig de Gràcia, el diumenge al matí, i a presenciar, des del balcó d'una família coneguda, a la tarda, la desfilada de la Rua.

Cap d'ells no pogué evadir-se del rituel anual. Al balcó dels Arnau, uns parents dels Portabella i amics a la vegada dels Vili, ^{que vivien al Parcig de Gràcia.} van trobar-se Joan i Francesc. Xavier devia ésser a casa d'uns amics del Doctor Forcada, un parell de travessies més avall. Els dos amics es posaren a un veí de balcó. No tenien gaire interès a contemplar la Rua, però aviat es trobaren interessats en l'espectacle de la gent atapeïda als parcs i en els vehicles quarants i carregats de disfresses cridaneres que omplien l'avinguda central i havien immobilitzat els tramvies a les ramblies laterals. Des d'aquell principal hom ho veia tot perfectament. Feia fred, el cel amenaçava pluja, però les xineses que voltaven la gran pagoda, els pirates del vaixell, les baladeres de l'elefant blanc, totes les màscares ^{esvalotadores} que s'abocaven a cada costat de les grans balavernes artístiques i dels camions decorats no semblaven pas ~~fer~~ ^{sentir el temps.} En ~~lla~~ tiraven serpentina i boles de neu, llançant caps i tot quan les municions s'exhaurien; ballaven amb un saueig convulsiu, sense moure's de lloc, quan passaven a prop de les bandes que tocaven sense repòs. I sobretot cridaven. ~~Et~~ La cridoria formava part de l'leu divertiment i no la negligien pas.

-Es veu que sí, que es diverteixen, -comtata Francesc.

-Ja veuràs, si s'ei una bona colla de gent ben avinguda, potser sí. No vas sentir en Canal que explicava que a casa seva organitzaven una carrossa? I diu que els estudiants ^(tercer any de l'any) de ~~drat~~ ^{també} ni han fet una. Potser és aquell gran vaixell...

Ben mirat ~~de debò~~ li hauria agradat d'anar hi. També. Cada dia que passava ~~en sentia~~ el feia sentir-se més interessat en la vida, més àvid de sensacions noves i ~~de~~ d'experiències inèdites. De la mateixa manera que el Turó Park ^{l'havia atret i encara} l'atraïa amb les muntanyes russes i el Water-Chut, ara la Rúa li semblava una cosa excitant. Un dia o altre hi aniria. Que ni havia de fer de coses, quan fos més gran!

De sobte el cor li feu un salt. Leri era aquella noia ^{de cabells llargs} que hi havia aneguda a la capta d'una ^{canel·la} ~~landa~~, al costat d'una altra que atacava amb entusiasme a cops de serpentina uns ~~uns~~ xicotets baladres d'un auto? No podia éser! I tanmateix, no hi havia dubte, era Isabel.

^{La canel·la} ~~El landó~~ passava pel mig del passeig. Aneguts hi havia una dona encara jove, amb un gran mocador de Manila, i un home amb barret fort i abric. A ell davant una altra parella, un xicot espinat i una noia ~~amb~~ ~~una~~ vertida de Colombine que veia a grans esclats. Isabel no anava dispensada. Duia un mocador de seda blanca amb un gran cerrell. Devia dur les trenes recollides sota el capell perquè no se li veien.

Juan mirà cap a Francesc. El seu amic també havia vist el landó. Tirgué un somriure una mica forçat.

-T'hi has fixat? La Isabel i la seva mare! No sabia pas que haguessin d'anar a la Rúa. Que t'ho havia dit a tu?

-Tampoc. No en sabia res.

Al matí només s'havien vist un moment, en sortir de missa. Isabel no li havia explicat cap dels seus projectes per aquelles festes. No sabia encara què faria. La memòria...

Juan senti una monegada de gelosia. Però gelosia de qui i de què? La mare de la

noia era visible que coquetejava d'una manera desesperada amb el seu acompanyant. L'home del barret fosc s'abocava damunt d'ella, la prenia pel braç d'una manera descarada. Isabel, en canvi, ben ~~seria~~ redreçada damunt la capota, no veia gairebé l'espectacle de la Rúa.

-Sort que la meua mare és curta de vista i no s'hi fixarà, -comentà Francesc.- Tindria un disgust. La Tia Marta és la seva germana petita, i aquesta vida que ara fa la preocupa molt.

Però, perquè havia anat a la Rúa, Isabel? Tot el goig de bader i d'admirar el color i les gatzes de la desfilada s'havia esvaït. Es sentia vexat. I Isabel no l'havia vist, no el veuria segurament en tota la tarda. Allò era una ofensa fet a al seu amor, una deslleialtat. Devien ésser aquest, dolors, aquestes desil·lusions, que havien inspirat aquelles poesies amoroses i tristes que havia llegit en francès feia poc.

Aviat sortiren de casa dels seus parents. A baix al carrer estirava el coll vanament per veure si tornava a veure el lardoí. A la cantonada es separaren dels Vilà.

L'aire s'havia d'entar tres dies sense veure Isabel. Fins a dijous, que les classes reprenien a l'Institut. Pensà que potser dilluns i dimarts tornaria a anar a la Rúa. Amb un pretext qualsevol i escapoli de casa les dues tardes per veure si la veia, però no ho aconseguí. Juan dimecres a la tarda estava amb Francesc i amb Xavier entesa es sentia més malaurat.

Havien dit que anirien al cinema, però Joan no en tenia ganes.

-El programa del Kursaal ja l'heu vist. I al Catalunya i a l'Ideal, com que avui és mitja festa hi haurà una gentada que farà por.

Baixaren per la Rambla de Catalunya. En arribar a la Gran Via plovisquejava. Francesc proposà:

- I si anessim una estora al Centre?
 - Com que som a la vora. ~~A~~. Anem-hi.

La llibertat d'aquella tarda els venia un xic balders. Estaven acostumats a sortir de casa amb el programa triat, i aprovat pels pares i tot, i els costava d'agafar la seguretat magnífica del que, a cada moment, comanda el propi destí.

Al Centre no hi havia gairebé ningú. En una taula dos estudiants seriosos jugaven a escacs. Un miryó baix i rabassut, amb ulleres que feien destacar més encara les galtes plenes sense gens de pèl, llegia diaris amb un aire mercat d'avorriment. Alsà els ulls en arribar els nou vinguts. Els coneixia una mica de l'Institut. Ell era d'un curs més avançat i ara feia el preparador de farmàcia.

- Què hi ha de nou? - preguntà.
 - Res. Passàvem per aquí i hem pujat. . .

J'ancueren, ~~francès~~ i Francesc encarregà al conserge una cervesa.

- Com ha anat el Casanestolle? Us heu divertit força? - preguntà l'aprenent ~~de farma~~
 d'apotecari.

Es deia Pau Cluselles i vivia a una dispera. Generalment els diners que li arribaven de casa seva se li acabaven l'endemà de rebir-los. En aquell moment es trobava uns quants dies després de l'endemà i s'avorria molt. Per aquests dos motius condescendia a interessar-se en aquells tres nanos que sempre anaven junts.

Joan contestà per tots tres, amb la vaguetat que esqueia:

- D'aquella manera. . .

Era massa humiliant contestar que, perquè eren massa petits, totes les diversions carnavaleres els eren encara privades. Pau Cluselles tenia fama de ~~bona persona~~ tabalot i Joan no volia exposar-se a l'let menyspreu. La resposta evasiva semblà satisfer-lo.

Parlaven un xic de política. L'agitació nacionalista semblava estar en un punt mort. A Madrid parlaven molt però no feien res, si no fos que la guerra podia canviar-ho tot!

-Heu llegit els catorze punts de Wilson? És la declaració més sensacional, l'acte més transcendental que s'ha estat realitzat d'ençà que dura la guerra. I la base de tot és el respecte a la democràcia i a la voluntat de les nacionalitats. El principi de les nacionalitats! Catalunya no més ha d'agafar-s'hi i exigir que li facin justícia. L'ofensiva alemanya es veu que és una cosa molt bona, però...

Pero Avià, però, canvià de tema. Francesc havia pagat la cervesa amb una moneda de cinc pessetes. Aquells nois de casa bona -fills de pis, com ell en deia menyspreativament, - sempre granejaven ~~el~~ Valia la pena d'aprofitar-ho.

-Que no teniu programa per aquesta tarda? ~~els~~ pregunta.

No, no tenim programa. No sabem on anar.

-Heu estat alguna vegada al 'Pay-Pay'?

Feia la pregunta, però no calia. Ja sabia que no hi haviere estat mai. Uns macorros, si clar, però amb diners a la butxaca.

-Volen venir amb mi? Us agradaria veure-ho. És un lloc divertit i no gaire car.

El nom suggeria un indret ~~de~~ dubtós. Potser l'havien sentit nomenar alguna vegada.

Fou Joan, com sempre, que els decidí a l'aventura.

-Sí, sí, venim amb tu. Tant se val el 'Pay-Pay' com ~~un~~ un altre lloc.

Sortiren del local del Centre. Ja no plovia. Pau Cluselles els indicava el camí.

-Es cap allà darrera del carrer dels Tallers.

Les botigues estaven tancades, i per la voravia del carrer de Pelai una multitud bado-ca i espessa, aturant-se davant de tot, els aparadors. Cluselles caminava de pressa, ~~per~~ amb les seves cames curtes i un balandreig curiós de les espatlles. Tot fent camí no deixava de parlar.

- No juguem al billar? Es l'èstima. Un dia en duré a una de les millors acadèmies que hi ha. És aquí mateix, al carrer Tallers. Avui no cal anar-hi perquè no trobaríem billar. Haurien d'aprendre de fer caramboles i després passar al xafó.

La paret bruta i esgalabrada de l'Hospital Militar donava un aire de muralla a tot aquell tros de carrer. Francesc recordà ~~de~~ les seves exploracions de l'èstiu passat. A la cantonada del carrer de Valldonsella un home de cara ~~fora~~ molt bruna, amb la gorra negra de gairrell, una brusa molt llarga i ~~un clavat~~ esperdanyes, tocava un piano de maneta. El voltaven tot de criatures, però ell només mirava cap als balcons. Tocava una tonada coneguda. Pau Cluselles ~~la~~ va cantar: ~~la~~

- Luis, Luis, mi vida entera - solamente es para ti... No us agrada la Carmen Flores?

~~sense~~ ~~sense~~ d'esperar contestació, els cantà una nova lletra de la cançó, que s'havia fet ell mateix, i que era obscena, sense cap ~~ni~~ gràcia ^(particular.) Després, comença a explicar, amb molts sobrentens i paraules tècniques, les incidències de la vida de la cupletista.

- Juan Mateu Hafid ^(la va veure) se'n va enamorar...

~~Juan~~ Anava a detallar les conseqüències de l'idil·li, ^(però) però deturà davant d'unes vidrieres glaçades amb un rètol al damunt que deia "Cafè Pay-Pay" i tratençomi la venació.

- Ja hi som! Entrem?

Però abans d'empenyer la porta volgué assegurar-se de les possibilitats econòmiques de l'expedició.

- Entre tots tres bé deuen dur dos duros?

Es consultaren ràpidament. Sí, els duien.

- Doncs anunt i cito! - conclougué, obrint la porta del "Pay-Pay." Entraren tots i es trobaren en

~~En~~ una sala allargada, amb banquetes de vellut que corrien al ~~la~~ costat de les parets. Unes taules de marbre, les vulgars taules de cafè, ~~se~~ s'anegleraven al davant, a banda i banda, a una certa distància l'una de l'altra, i al fons s'obria un corredor obert, al costat d'un

89/ tauler de zinc amb una impressionant bateria d'ampolles de licors. Darrera el tauler, dret, un home en mànecues de canina, amb una arnilla de fantasia (rattles verdes i blaves) manipulava sifons, cerveses, vasos i ampolles. Tenia ~~la~~ densa ~~que~~ li sortia del cotat de l'orella esquena i els cabells li cobrien amb grans prodigis d'habilitat la calba. Al seu cotat, ^(hi havia) asseguda darrera una caixa registradora tota lluent de níquel i sonora de timbres i ressorts, una dona voluminosa, amb unes galtes excessivament pintades i uns braços robusts i pesors, mes fins a mitjà sarrunt del colze. Tota els cabells negres, llisos de brillantina, i pentinats amb grans prodigis de "crepe" i d'apelles, en una arquitectura imponent, els ulls ^(petits) tenien una mobilitat sorprenent. Juan veié Pau Cluselles, que avançava tot gronxant-se seguit dels tres companys, la dona feu un somriure melis, desmentit per la duresa de la mirada.

- Bon dia, senyora Carolina, - la salutà l'estudiant de farmàcia.

- Bon dia. Que portes uns amiguets? Així ni agrada, que em facis propaganda! Que no seien? O us estimen més anar a un reservat?

Els nouvinguts donaren una mirada circular. Totes les taules estaven plenes. Hi havia una colla de ~~vicots~~ joves, que feien una gran tabola; uns homes ja fets que ocupaven un parell de taules, i que tenien tot l'aire, pels ventuts, les gones i els tapaboques, d'uns pagesos rics; alguns ^(clients seriosos) ~~homes~~ que havien vingut sols i que es miraven els quatre ^{estudiants} ~~vicots~~ amb un aire de superioritat condescendent, habituals de la casa com eren. I, sobretot, hi havia les dones, les cambreses, barrejades amb els consumidors, assegudes a llur cotat, amb ~~el~~ cigarreta als llavis

- Un cafè de cambreses! - pensava Joan, tot excitat.

N'havia sentit a parlar tantes vegades, amb tants escarapells d'horror o amb somriures maliciosos, evocadors d'un paradís torbador de delícies, que ara no es sabia avenir ^(només) ~~que~~ ~~for~~ aquella sala voltada de miralls, aquelles taules tacades, aquells anuncis d'aperitius, aquella piana elèctrica que, a base de ~~de~~ fees de deu cèntims, maktellejava sense repòs aires coneguts, que els tabalots de la colla del reuó corejaven amb grans crits.

Francesc es sentia una mica molest. Havia estat arrossegat sense saber com a aquella aventura. L'aspecte del cafè li era antipàtic; la mestressa, aquella senyora Carolina plena de carns i amb el cap ple de xavos, li semblava un ~~monstre~~ ^{també} monstre inquietant, i l'excitació de Joan li inspirava ^{també} vagues temences. Guaità = Xavier, que semblava fascinat per la calba de l'home del tauler, una calba vergonyant, que s'amagava sota els cabells planxats. Si, ja ho sabia. Sense ^{tenir} l'ardidesa de Portabella, el seu company també sentia aquell afany de descobriments, aquella inquietud de la pubertat que àdhuc a ell alguna vegada el turmentava. Però, ara ja hi eren! A veure què en sortiria.

Després d'una breu conversa amb la mestressa, Pau Cluseltes obrí el camí cap a un reservat. Entraren pel passadís fosc. A la banda dreta s'obrien una sèrie d'alcoves quadrades, amb una taula i ~~una~~ ^{quatre} cadires de boga, il·luminades per una feble bombeta pintada de vermell. Les primeres estaven ocupades. Es sentia la veu dels homes, com un botzineig greu, interromput per ^{rialles i} ~~uns~~ xisclets femenins. Al primer reservat huit entraren i seieren. A mig de la taula i les cadires hi havia un divà tapissat de vellut vermell, ple de taques i de ~~de~~ cremades.

- Què farem, ara? - preguntà Francesc.

- Ara vindran les xicotetes, - explica ^{Cluseltes.} ~~el~~ ^{Honraria que es} ~~sentia~~ ^{plenament} satisfet, ^{en el seu ambient.}
Es traqué de la butxaca un paquet de cigaretes i convidà els tres companys. Guaità mai no havien fumats, encara, però ni Joan ni Xavier gosaren dir-ho. Només Vilà refusà ~~la~~ el tabac:

- Gràcies. No m'agrada fumar.

Arribava una cambrera ^{Era} una dona d'una trentena d'anys, ben feta, nua de braços, molt escollada, que duia un ventut negre ^{arrafat al cos} ~~amb~~ i curt. Tenia la cara molt bruna i gravada de verola, els cabells tallats a la romana, i una veu aspra i sonora, que sense saber perquè va habbar a Joan.

- Quins nois més "mauos"! - exclamà afectuosament. - Així va bé, que vulguen anar a entrepar la sardina amb unes noies trempades. Què prendreu?

- Mira, - va intervenir Pau Cluselles amb autoritat. - Ens deuen unes sibeques i digues que vinguin en parell de noies. La Filo i la Mary i ~~la Xato~~ ja aniran bé.

- Molt bé, reiet. Però no sé si estan ocupades. Ja ho miraré i torno.

Uns minuts més tard es trobaven tots entaulats amb tres noies exuberants, que reien perquè sí i fumaven com uns canyers. Era ben clar que allò de seure amb aquells estudiantets sense pel a la cara les excitava un xic. Xavier estava emès de galtes i lluitava entre la vergonya i la curiositat. Joan es sentia atret per la cambresa que havia vingut primer, que s'havia posat al seu costat. Li parlava amb repensament i ella ~~tant~~ li contava amb aquella veu aspra que li fejava els nervis. Què deien? No ho sabia, qualsevol cosa, paraules trencades, balbuceigs del derig, vagues queixes sense nom. La dona sabia la seva obligació i trobava gust a complir-la amb aquell xicot fornit, bell i massís en la seva adolescència prometedora. Enderivà que tenia algun derengany, un disgust íntim. Aseguda al costat d'ell, molt ~~apropada~~ ^{apropada}, prevenent-lo ~~a part~~ ^{amb} del seu cos masegat però encara desitjable, en la penombra rogeira d'aquell reservat ple de fum, ~~l'atrassava~~ ^{l'atrassava} amb el seu braç nu. No sabia ben bé què li passava a aquell minyo, però li agradava i es sentia vagament ~~se~~ maternal envers ell:

- No t'amorinis per res, reiet. No val la pena de fer-se mala sang, en aquest món. Les dones totes són iguals. Però els disgustos que done la una els pot fer passar una altra. El nostre remei no falla mai. Fer-me un petó!

Volia ésser picaresca, s'insinuava amb tota la seva ciència, rutinària de tan experimentada. I gairebé arribava a ésser petètica. Joan oblidà Isabel, la Ruxa, l'ideal i les seves inquietuds per lliurar-se a aquella invitació irresistible. Asegut al divà amb una altra de les cambreses, Cluselles aprofitava el temps sense encaparrar-se gaire del

92/ altres. Xavier havia enclotat una conversa una mica cerimoniosa amb la dona que tenia al cotat. El tuberg ritual li feia angúnia i de vegades vacil·lava i tractava de vertè la can-
bresa, ^{que veia a esclats com una boja.} Francesc s'havia apartat una mica dels altres i ~~presenciava~~ ^{presenciava} amb interès, barrejat amb malenkar, l'escena.

Era fosc quan sortiren. Els fanals de gas perpellejaven al carrer. Cluselles s'aconiadà a la cantonada.

- Suposo que us ha agradat! Ja ens tornarem a veure. I gràcies pel conit!

Tots tres caminaren sense dir res fins a la Rambla. Una gentada rememorava l'atapeït, i l'aire encara estava empobregat del por de la Rue, la vigília.

- Bé, ja sabem què és un Cafè de Cambreses, - digué Francesc. - El que és per mi, feu dir-vos que ja ni he quedat ben tip amb una vegada. M'estic ^{molt} més avor a futbol.

Xavier confessà que a ell tampoc li havia agradat. † Joan, un cop lleuny de l'atmosfera espessa del reservat, sense sentir la veu forbadora de la cambra, trobà que els seus companys tenien raó. Allò no valia la pena.

Amb una correçada s'enfilaren a un Gràcia - Rambles.

9. - Religió i biologia

No me mueve, ni Dios, por quererle
el cielo que me tienes prometido...

Anònim.

Al carrer de Casp cada vespre es formaven uns petits grupets de persones que empren direccions variades. Eren els assistents als famosos exercicis que el Pare Aiscar, el famós predicador jesuïta, donava per a "joves i homes". Entre ells hi havia Xavier Forcada i els seus amics inseparables. Aquesta vegada era ella que havia tingut la iniciativa, i més o menys volentersament, - sobretot Francesc, que rondinava molt perquè

no podia sofrir els jesuïtes i avorria, en general, tots els "cleros" - els altres l'havien seguit. Luan anaven plegats a col·legi cada any havien hagut de suportar els exercicis espirituals i en conservaven el record d'unes interminables estades a la capella, sota la vigilància dels "hermanos" i ~~essent~~ sotmesos al doll de l'elogiència terrorífica d'un capellà que, en castellà, els detallava els turments de l'infern i els càstigs terrenals i d'ultra tomba que esperaven fatalment als impenitents. Aquests darrers anys havien prescindit d'aquella pràctica devota, però ~~aquella~~ ^{ara} ~~sempre~~ ~~cap~~ Xavier, una mica turmentat per la re-
 pugnància que li havia produït, al cap ^{de poques hores,} ~~de uns dies,~~ l'expedició al "Pay-Pay", sentia augmentar els seus escrits religiosos i cedi amb molta facilitat a la pressió de la seva mare, que creia sincerament en els efectes benèfics de l'elogiència del savi jesuïta. No costà gaire de convèncer a Joan que l'acompanyés - els jesuïtes estaven a prop de casa d'Isabel i potser hi hauria oportunitat de veure-la - i després d'una mica de residència, Francesc Vilà també s'havia avingut a anar a sentir els sermons diaris del Pare Ciscar. Al primer dia jo hegué de veure que aquells Exercicis eren tota una altra cosa i que el predicador utilitzava altres recursos que els massa simplistes del capellà de col·legi. Entre l'auditori que omplia el temple hi havien molts homes grans, i al caner de Cast s'arregleraven sovint tres o quatre automòbils particulars.

I tanmateix... Xavier sortí anarenat en els seus escrits i refermat en el seu convenciment religiós. Joan acabà els Exercicis amb una exaltació mística que ^{atenyava} ~~atènyia~~ al cap de quinze dies i amb fermes propòsits de no besar Isabel fins que es casessin. (Però això, aviat se n'adonà, no tenia res a veure amb la religió, digués el que volgués el Pare Ciscar). En quant a Francesc, el seu escepticisme

va persistir. En això era encoratjat pel ^{senyor Vila} ~~seu pare~~, tot i que no en parlaven mai, però pare i fill tenien una manera d'entendre's sense paraules que molt sovint escapava a la bona companya Paulina, que havia arribat sense cap treball al punt doler de la quarantena, estava molt ben conservada i es sentia totalment feliç entre el seu marit i el seu heren. Ella era religiosa, és clar, o almenys així i ho pensava. Anava a missa cada diumenge, tenia uns sants de la seva especial devoció i havia fet una festa solemne, dedicada a tota la família i les amistats, de la Primera Comunió del seu fill. Malgrat això, comprenia, i en certa manera compartia, l'animadversió del seu marit pels capellans, i ~~en feia seva~~ ^{es feia seva} tanca que en protestés verbalment, la màxima del senyor Jaume Vila:

— La religió està molt bé per a les dones.

Vingué la Setmana Santa, amb unes noves vacances que trencaven la monotonia de les classes. Isabel se'n anà amb la seva mare a passar vuit dies a un mas que el difunt senyor Caballer possia a prop de Valls. L'edat ~~era~~ ^{convingué} amb Joan que s'escriurien, amb una gran complicació d'adreces per evitar sospites i intrusions familiars. El dijous sant al matí el xicot havia rebut la primera carta, molt ben escrita a coneguita i tirada al conreu d'arrugat. Encara no s'havien escrit mai, i el noi sentí una gran emoció en rellegir aquelles retelles sense artifici, que traïen l'afecte i la confiança que la noia sentia pel seu amic.

"... Suposo que no tindràs gelosies estripides si et dic que he trobat tot de coneguts, entre ells els nois Prats, que coneix de fetets i que són molt trempets. Dice que el dissabte hi hauran unes casanelles tan bones i que diumenge faran un ball que diumenge anirem tots a menjar la mono a Santes Creus. S'en parlarà molt de temps. Tira sap greu que tu no siguis aï, però em farà molta

No, no sentia gelosia. Després de la Rúa, quan l'havia vut per primera vegada, havien tingut una escena. Ell l'havia acusada de ~~fora-confi~~ del·lèria, d'haver-li amagat els seus projectes, i després "d'haver-se anat a divertir amb altres homes". La noia havia protestat que ella no sabia res de les intencions de la seva mare, s'havia indignat de les acusacions i li havia dit que si havia de tenir-li tan poca confiança més valia que trenguerim per sempre. Després ell s'havia penedit de les coses que havia dit, s'havia sentit avergonyit amb el record de la tarda de Dimenes de Cendra, li havia demanat perdó, i li havia besat la mà. El plaer de la reconciliació havia estat deliciós, però Joan es prometia, ^{malgrat tot,} de no tornar a provocar cap "escena".

Estava a la seva cambra. Feia poc de temps que en tenia una de pròpia, exclusivament per a ell. Fins aleshores havia hagut de compartir amb el seu germà Jaume un dormitori amb dos llits. Però el gran havia invocat la seva edat, els seus estudis, les seves sortides nocturnes, — Es així sobretot, pensava Joan. No vol que el descobreixi quan ve a dormir massa tard, — i la mare, sospirant per la manca de nou maldecups que això li ocasionava, s'havia decidit a fer dues cambres separades per als seus fills. Ara Joan tenia una peça que donava a un celobest estructat, per on devallaven massa sovint els cantos i les converses de les ninyones, però ell n'estava prou satisfet. Aquell era el seu domini, amb l'armari mirall per a la seva roba, el llit de metall daurat de mida d'home, — ja estava cansat dels "llitets de monja" i la seva creixença exigia que el consideressin d'acord amb la seva estatura — la taula on feia els seus exercicis escolars i que

acollia també i servava fidelment en un recó de calaix els ^(diaris íntims i els seus) seus assaigs poètics, i la prestatgeria on posava la seva petita biblioteca particular. Va mirar-se-la amb afecte. El pas dels anys — dels seus setze anys, que havia de fer en d'aquells dies — es marcava en els títols dels llibres, des dels volums guixuts, amb tapes de cartó, de la Biblioteca Perta, de Cabelja, fins a la col·lecció completa de Jules Verne i de Salgari, passant pels albums de ^(de la casa Muntanyola) contes en català, per les novel·les de Follet i Torres publicades en fullets pel "Patufet", pels llibres relligats amb un excés de daurats de la sèrie "Arte y Letras"... En aquells llibres retrobava, intacta, la seva infantesa, que ara li semblava de vegades tan llunyana. Històries meravelloses d'Andersen, de Grimm, contes de les mil i una nits, narracions de Schmidt, de Nesbit, de Perrault; herois fabulosos, viatgers infatigables, com ~~la~~ Phileas ~~Fog~~ Fogg, l'anglès de la volta al món en 80 dies, com Sindbad el mariner, com Gulliver i com el pacient Robinson; barreja de sentiment i de fantasia, de folia i d'allisonament... Els acarrià amb la mà com si fossin uns amics. ^(hi havien) D'altres avall (les coses que havia llegit darrerament; ^(l'Iliada, l'Odissea, la Divina Comèdia;) ~~obscures~~ novel·les del pare Dumas, plenes de toroll d'espasa i de flaire de metrines, de revoltes i de traïcions; el "Don Quixot", que l'havia avorrit a entones i divertit a d'altres (ara era el moment de llegir la història del "Curioso Impertinente", que s'havia saltat l'altre vegada perquè li va semblar pesada); el "Pickwick", que li havia obert el gust per la literatura anglesa i sobretot per Dickens; les cròniques semi-històriques de Walter Scott...

Aquells eren els seus llibres, els que li havien regalat pel seu tant o per Peis, els que ell s'havia comprat amb els diners que li donava el seu pare cada diumenge o amb els que alguna vegada li allargava discretament el seu padri, l'oncle Pere, germà de la seva mare. Ultra aquells, hi havia els que ell havia llegit prenent los de la biblioteca del seu pare i de la del seu germà, els que li havien deixat els seus amics.

- Amb un bon grinx de llibres al còrret et sentís més valent en aquesta vida, - va pensar. I totseguit nomíà = Ara no se'n va així ho records d'haver-ho llegit o què...

La minyona truscà a la porta.

- Senyoret, hi ha els seus amics.

El verrier a ~~se'n~~ ^{recollir} ~~sortir~~. Havien convingut que anirien a seguir monuments tots tres. Aquell any s'havien emancipat de la família - ja no eren uns infants, tan mateix! - i havien decidit que farien la ruta tradicional ~~de~~ plegats.

- La meua mare s'ha molestat molt, - declarà Francesc. - Justament aquest any el pare tampoc no ha volgut anar amb ella i s'ha quedat tota perduda, resignada a anar només a seguir unes quantes esglésies del barri.

Tant ell com Xavier anaven mudats, amb els ventós més nous, i duïen, enlloc de la boina acostumada, un capell de feltre. De mica en mica, llur vestuari es reformava sobre el model dels grans. Ja eren grans.

Sortiren i tiraren cap al Parcig de Gràcia. Les últimes raures de la lluna de març ennuvolaven el cel a estones. Trobaren tot de dames amb grans mantellines esftaïses damunt de pintes de cerei, preocupades de l'efecte que produïa llur abillament. Adhuc algun home, de ple en el seu paper d'acompanyant de les dames, havia tret de la nef talina el jaquí i respallat el capallet.

Els tranvies s'aturaven a la Plaza de Catalunya. Sota les palmeres les minyones i els soldats evocaven amb gatzara els paisatges nadius d'Arxip i de Mirrà. Els xicots travessaren el vast espai ~~sortint~~ ^{sortint} i enfilaren la Rambla.

- Sobretot no em feu anar a Santa Anna ^{Fan el monument a l'església nova, i no la puc sopris-} (- havia demanat Francesc. Comensarien doncs les estacions per Betlem.

Mentre baixaven la Rambla de Canaletes ~~sota una llambreg~~ el sol donà una llambe-

gades l'invada a la gent que envaïa el passiej central i les ramblies, buides avui de vehicles.

Els cafès desbordaven de gent i havien començat a treure taules a les voravies.

- Be', ja estem seguint monuments, ^{Aquest Betlem sembla una pagoda xinesa, amb tant recargolaments.-} ~~exclama~~ Francesc, quan tots tres es veieren ^{altra vegada} ~~fora de Bet~~
a la Rambla.)

~~Després~~ d'haver travessat amb grans dificultats l'interior del temple.- A on anirem, ara?

Al Pi? Passem per Portaferrissa i Petritxol. Però ja em fermeheu ^{de passada} sense gaires de molestar per res els vostres sentiments, que us digui ~~de passada~~ que no crec en Déu.

Feria dies que tenia ganes de fer-los aquella declaració, però una mena de pudor l'en retenia. No volia escandalitzar els seus amics. No volia tampoc, però, tenir-los ignorants d'aquella constatació que havia fet i que els daners Exercicis encara havien acabat de revelar-li amb claretat.

- Ho dius de debò? - preguntà Xavier, entre adolorit i incrèdul.

- De debò. Això no priva, com veieu, que us acompanyi a visitar esglésies, i que no us interrompi ni em burli de vosaltres si us ve de gust creure-hi. Però com que em heu acostumat a dir-vos sempre el que penso i sento... - donà una mirada ràpida a Joan -
o almenys gairebé tot, ni ha semblat que avui era un bon dia per parlar-ne.

- Be', be'. Parla'n, doncs.

Enfilaven el carrer de Petritxol, estret i tortuós, amb olor d'ensiamades i pretegi de centre artístic, ^{on la burgesia barcelonina s'orientava en matèria de pintura i de pastisseria.} Al capdamunt, un cece anegut en una banqueta tocava, en un violí desafinat

la "Passió". Més avall, un altre captaire tocava en un acordió gernezós igualment la "Passió", que cantava planyolament una noia dreta al seu costat:

"Jesucrist, la passió vostra
tot la volem contemplar. ...

- No veieu? Quan et poses a parlar de religió sembla que vulguis malparlar d'uns amics molt estimats: Jesucrist, la Mare de Déu, els sants que totj em heu acostumat a conside-

rar com uns ^{padrins} ~~parents~~ ^{molts} ~~benèvols~~ i influents. No en vull malparlar. Aquí he llegit a l'Evangeli de Sant Joan la Paròia i creieu que m'ha impresionat molt. Però no crec en Déu.

- Però creus en Jesucrist i en els seus ensenyaments? - preguntà amb avidesa Xavier. Potser encara tenia remei, tot allò.

- Sí, els trobo admirables, i segurament són els ensenyaments morals més purs i desinteressats que mai hagin estat proferts. ^{No crec gaire les altres religions, però ho concediria per endavant.} Però tot això és per la terra; tot això és un alliso-

nant magnífic, ^{i Jesucrist va morir per fer-lo encara més exemplar.} ~~per l'exemplaritat del qual morí Jesucrist, i que~~ Hauria de servir per

què els homes fossin més bons. ^{A mi,} ~~No~~ em creix per fer-me creure que després de la mort hi

ha un cel on els justos es passaran l'eternitat contemplant Déu, al costat dels altres ben-

aventurats; ni ~~que~~ un infern on els que no han atinat a ^{de llurs} ~~del seu~~ pecats, o des-

llur únic pecat, s'hauran de passar tota ~~la~~ l'eternitat torturats o sotmesos a d'altres

càstigs més refinats, com els que explica el Dant; ni un purgatori per calmar-hi

una temporada i netejar-se dels pecats menuts fins a ésser dignes del cel. No ho crec,

i no ho puc creure perquè el meu cos, el meu cervell, tot jo es nega a creure-ho.

Què hauria de dir? Francesc continuava:

- Jo no crec, doncs. ^{Com que no crec} ~~No crec en Déu,~~ te molt més mèrit ésser bo, no fer mal als teus semblants, seguir la moral de Jesucrist, que te generalment per conseqüència que els

més poca vergonya passin sempre al davant i ~~de l'altre~~ les bones persones es converteixin

sempre el mort. Jo no respono de sempre seguir aquesta moral. Els creients comencen

per no seguir-la gairebé mai. I si la segueixen, perquè ho fan? Perquè creus tu, Xavier,

que no has de tornar al "Pay-Pay"? Creus que Déu s'ofereix d'una manera especial

si tu estàs acompanyat al costat d'una d'aquelles mones?

- Es que no vull pecar. Pecar és ofendre a Déu.

- I perquè no vols pecar? Per por de l'infern o per ganes d'anar al cel?

Xavier reflexionà una mica:

- Per les dues coses.

- Així resulta que no t'estàs ^{pas} preocupar per l'amor de Déu, sinó per l'interès de tenir una recompensa després de la vida.

- Però és que no és això sol, - intervingué Joan. - Fet i fet, la por de l'infern i la recompensa que es troba al cel són coses de més a més. És per l'amor de Déu, que va permetre que el seu Fill davallés a la terra per nosaltres, ~~per redimir-nos~~ i morir per nosaltres, ^{i redimir-nos} que hem de seguir els seus ensenyaments, que hem de fer el bé, que hem de procura-^{re} estendre el regne d'Ell damunt la terra. Jo aquets dies de Setmana Santa ho veig tan clar, t'ho tan viva l'evocació del sacrifici de Jesús, que tot, els meus dubtes i les meves febleses, m'en van al davant del monument, veient els ciris que parpellegen i les flors i les palmes, i aquella resplendor del Tabernacle, i en un recó d'església, ve, ^{sagnant} ~~sagnant~~, sacrificat en la seva carn humana, penjat en la creu.

S'havien aturat davant la porta del Pi. Francesc ~~seguia~~ l'interrompé, somrient:

- Potser que entréssim. Ja en seguirem parlant després.

Ell també s'hi trobava bé en la penombra del temple, i també era sensible a l'emoció ^{segurament} de les cerimònies religioses. Què era allò que cantaven al cor? L'ofici de tenebres, ^{els} tretze ciris s'anaven apagant un a un, al ritme de les melodies litúrgiques. A fora, en la placeta negada de llum, al voltant del pi escanyolit, els nois del barri s'esperaven per escridanar-se, tot metant punys a cops de massa.

- Tres i la Maria sola!

Si, tot allò era impressionant i movia uns ressorts que mai no fallaven. Francesc endevinava prou que hi ha moments a la vida en què la fe és un gran foc, un recurs magnífic per a l'esperit anedegat d'esperança i de combat. No era a aquella novel·la

tan pesada del Pare Coloma que hi havia uns versos que en parlaven? Alguna cosa hi devia haver, és clar, perquè la humanitat, a través dels segles, s'anapés com a una taula de salvació als vells mites absurds i a les fables que ja havien perdut tota verossimilitud.

- Bo per als febles, per als pobres d'esperit!

Ell ja ho sabia que la vida era un combat constant, que el mal triomfava massa sovint damunt la terra i que fer el bé sense l'esperança de cap recompensa - per l'amor de Déu, de debò, amb l'aprovant que no hi crec! - havia d'ésser molt difícil. Però també havia d'ésser molt més noble, molt més satisfactori.

Sortirem altra vegada al carrer. Ara travessaven carrers obscurs per anar cap a la Catedral. Xavier volia parlar i sofria per endavant de la seva manca d'eloqüència.

- Tu has dit que no creus en l'altra vida? que el teu cos, que la teva intel·ligència t'ho priva. No ho sé, potser sí que a tu et passa això. A mi és al contrari. Em recordo que quan era molt petit, ^{devia ésser} el primer any d'anar a col·legi, vaig sentir una vegada que el mestre parlava de la mort i deia que tots hem de morir. No sé si hi havia tingut ocasió d'adonar-me de la mort, de sentir-ne parlar, però el cert és que no se m'havia ocorregut mai que pogués existir i que fos allò, la cessació de tota consciència, la separació de tots els éssers estimats. No em podia imaginar que pogués morir jo. Em vaig posar a ~~sentir~~ ^{plorar} a plorar. A casa vaig dir-ho a la meua mare. Ella va consolar-me. Va dir-me que no, que la mort no existia, que tots aniríem al cel si érem bons. Ara em penso que tinc els mateixos sentiments. No puc imaginar-me la mort com tu te la figures, com una fi de tot, com el retorn a la terra i la desagregació definitiva de la consciència - ~~i el jo~~ Tot el meu ésser es rebel·la contra aquesta idea. Tindria més totes ~~sesto~~ una veu que em diu que tinc raó.

Francesc Somriquer. Se l'estimava molt, aquell Xavier tan fredic, tan reservat, que semblava una mica reclos a dintre seu però que cremava sempre d'una flama interior. Joan era diferent, més espectacular, més impetuós, sempre a punt d'embalar-se i sempre a punt d'abandonar sense recança l'objecte del seu interès momentani.

- Es des, tot això són coses del sentiment, de vegades de l'instint i tot. Però el teu pare és metge i sap prou coses. Ell et dirà si no és una pretensió enorme, ~~en realitat~~ ^{en realitat} ~~com~~ ^{com} ~~form~~ ^{form} ~~no~~ ^{no} ~~més~~ ^{més} un feble animaló indefens, dotat d'una intel·ligència reflexiva després de molts milions d'anys d'estar combatut per totes les forces de la naturalesa, ^{governa imaginacions} ~~de creació~~ ^{que hem estat} ~~creats~~ ^{creats} a imatge de Déu, ^{que hem} ~~de haver~~ preocupat constantment el nostre Creador omnipotent, ^{que hem} ~~de haver~~ vist el seu Fill encarnat entre nosaltres i mort per nosaltres. Som matèria igual que l'altra matèria que forma els altres éssers, totes les coses existents. / volem perdurar eternament, amb aquesta consciència que depèn d'un cervell fràgil regat per la sang i que es descompon d'estacote amb tanta facilitat.

- Però tenim la intel·ligència, l'ànima immortal, ^{No era Pascal que va ~~parlar~~ ^{escriure} allò del "roseau pensant"?} - replicà Joan.

- La intel·ligència, sí, però de vegades som tan estrepitós! Ara mateix fa quatre anys que a Europa la gent es mata d'una manera criminal, sense que ^{gairebé} ningú sapiga ~~perquè~~ perquè ha començat el carnatge. Donc més intel·ligents les abelles i les formigues, que tot ho subordinen a l'interès col·lectiu, a les necessitats del rusc i de la formiguera. Ja us ho he dit i us ho repetiré: no crec en l'ànima immortal ni crec en Déu.

Les escales de la Catedral eren plenes de dones que venien ^{(ciris,} farigola i romaní, o que oferien, enfilades en un clar, a dalt d'un bal, unes ti restalleres d'estampes acolorides. La nau era obscura, com un bosc ombrejat. ^{els troncs dels arbres eren} Les columnes ^{que} s'enfilaven i s'entrellassaven les blanques espeses sense deixar entrar la claror del sol. ^{botzineig confus} Una ~~sembla~~ ^{confusa}, els cants

del, canonges, s'elevava entre els trepigis i el grinyol d'una cadira. Tots tres oblidaren l'leer discussió per lliurar-se a la màgia infal·lible del vell temple. Sota l'altar major, brillant de claror i emmarcat per dues palmes trevades, d'una alçada enorme, s'obria la fornícula de la cripta de santa Eulària. Al darrera veia passar la comenent dels fidels la imatge del Sant Crist de Lepant, patètica en la seva forma torturada, ~~o~~ desada en una de les capelles de l'absis. L'endemà, a les tres de la tarda, aquella creu s'alçaria, tètrica i severa, en el presbiteri, i una gentada tremolosa que ompliria de goma a goma la Catedral, demanaria, a l'hora mateixa que Jesús moria al Calvari, les tres gràcies que infal·liblement la imatge els havia d'atorgar. Xavier hi havia vingut un any amb la seva mare i ~~se~~ ^{es} recordava de l'impresió que li havia fet aquell acte, en el qual la fe i la superstició ~~se confonien~~ eren indestriables.

Sortiren als claustres. Dues noies amb mantellina se'ls miraren de cua d'ull. Joan ^{examina} ~~contempla~~ amb complaença. S'havien apropiat al brollador i es miraven les oques que s'entremetaven dintre l'aigua. Eren molt joves, ^{i hon les veia} ~~se sentia~~ una mica intimidades pel celze ~~del~~ ^{xiots} ~~tres noies~~, conduïts per Portabella, ^{de totes maneres} ~~de feia~~, ~~per~~ trobaren l'aventura molt agradable. ^{van} Sortiren pel carrer del Bisbe i enfilaren cap a Sant Just, amb els ~~noies~~ noies al darrera. Aquella tarda ja no parlaren més de religió.

Le vrai miroir de nos discours est le cours de nos vies.

Montaigne: Essais I-XXV.

~~Hi havia una ciutat a la Barceloneta~~. Al ~~seu~~ davant s'estenia un ocea de cases, d'aur de pedra blanca i rosada, terrats alts i baixos que s'arregleraven, un moment, en la simetria de les illes de l'Eixample i després es confonien en un laberint de carreus, del qual sobeixien els campanars de la Catedral, les torres del Pi i de Santa Maria del Mar, la cúpula daurada de la Merce amb la imatge de la Verge, daurada de ^{plata} ~~bronze~~, que la capciminava. Unes clapes de verdor, més a prop, situaven el Putxet, Sant Gervasi, els jardins de Vallcarca, els jardins del Turó. Cap a l'esquerra s'aixecava un pujol vermellós amb tres creus al damunt, i més enllà un ^{hivernacle} altre Turó ~~verdejant~~ ple de vaques fosques, i les xemeneies truncades, entrelligades de bastides, de la Sagrada Família. Hi havia, al fons de tot del panorama, un bay desmesurat que s'endinsava en el mar i tancava el mirall tranquil del Port, i a l'altre costat la proa de Montjuïc, amb la seva massa verdejant i el cartell ~~que~~ al capdamunt, blanc i inofensiu. I després el mar, el mar cobalt, que ho enmarcava tot, que limitava la ciutat i li obria tots els camins del món, i fins i tot els camins del cel, que s'hi confonia en una mateixa blauor. Xavier senti dintre seu un ardent amor per la seva ciutat i s'admirà ingènuament, una altra vegada, de trobar-la tan gran. Es tombà cap a Francesc:

- Que bonica que fa Barcelona, vista des d'aquí dalt!

- Iuan a la falda et miro - de Montjuïc seguda - ni'aper veure't als braços d'Alcides gegants

- cità ~~Francesc~~ el seu amic, que ^{havia heretat del seu pare} tenia l'orgull d'ésser barceloní i de conèixer-ne les gràcies i els elogis de la ciutat. - Ja heu llegit, ací al costat, les paraules de Cervantes sobre

Barcelona? - Y en situ y en belleza única. Però No ens hem d'oblidar ^{del que diu} ~~de~~ Maragall, però, ^{Potem per això mateix, precisament.}
 encara que ens l'estimem tant com ell se l'estimava. (L'hem de conèixer, i recordar-
 nos que és falsa i coquina i grollera i que ens fa abaixar el rostre, ⁺ ~~qu~~ ^{la} mort esclata
 a la impensada en plena festa, ^o)
~~en~~ l'aire, un ^{seves} de les grans avingudes, que Perd la pare mil vegades, i la retroba mil
 vegades més, intacta, perfecta. Després de la vaga general, l'agost passat, la gent es llançava
 al carrer, el diumenge, amb un aire de satisfacció, d'haver complert (tot hom llur deure,
 que enamorava. Ningú no tenia por d'una revifalla de la lluita. ^(També es) Una mica mormanyera,
 que empaita monges i els crema els convents per fer-los més ~~pe~~ nous i millors... Però Ma-
 ragall tenia raó: Amb tot pecats, nostra, nostra, Barcelona nostra la gran encisera!

Joan no s'apacava tampoc de contemplar la ciutat, mentre el seu company i ha-
 via llançat en aquella paràlisi. Si, devia ésser allí, aquell amor per Barcelona, aquell
 considerar-la com una creació pròpia, com un ésser vivent que havia ~~estat~~ ^{estat} junt amb
 un mateix, que s'havia partat amb els propis somnis i les pròpies inquietuds, devia ésser
 aquesta passió dels barcelonins per llur ciutat que l'havia feta gran, que la feia inven-
 cible, indestructible malgrat les tempestes i les agressions.

- Tei aquesta ciutat que hem de conquerir! - exclamà. - Aquesta extesa inacabable
 de cases i de carrers, aquests centenars de milers de persones que viuen i sopeixen i
 tenen llurs ideals i llurs baixeres però que són part de Barcelona!

Perquè en el fons, aquella pujada al cim del Tibidabo, en la tarda calorosa i
 transparent de juny, era una presa de contacte amb l'adversari; temut ^{i a la vegada} ~~for~~ ^{adorable,}
 que caldria vèncer. Havien pujat a peu, Gràcia amunt, travessant Vallcarca i la Montany-
 Pelada fins a can Gomis. Havien agafat la drecera, a través de les pinedes de Collesvota.

Pujar al funicular els havia semblat, aquell dia, una incongruència inadmissible, gairebé una profanació. Per ells l'ascensió al cim del Tibidabo era una prefiguració de la lluita que volien emprendre. Estaven en un detur de la marxa, a punt d'emprendre un tombant de curs, i volien convenir-se que tot el camí a fer seria tan fàcil com aquella excursió, muntanya amunt, fins a la plataforma que s'avansava com la coberta d'un vaixell, al davant de l'església del Sagrat Cor, ~~que començava a aixecar tímidament.~~

- Una altra església en construcció! - comentà Vila, tot ~~tombant-se~~ arreuant-se amb recança a la contemplació de la ciutat. - Luce en tenia de noó, Moragall! Però no sé què demper-ho que tant esglésies com es comencen a Barcelona i tan fogues se n'aullen teixir tan fogues. Santa Anna nova, la Sagrada Família, aquesta...

No volgué insistir. D'ençà del dia que els havia declarat la seva irreligió, no volia parlar amb els seus companys d'aquells temes. Es pensarien que els volia influir o que feia noja de llurs sentiments. Amb el barret de palla es ventà. Feia calor, adhuc allà dalt.

Havien volgut pujar al Tibidabo i ja hi eren. El dia abans havien acabat els exàmens, tots els exàmens del curs. D'ençà d'aquell dia - ells ho rebrien en to de faàcia, però en el fons una mica orgullosos, - ja eren, oficialment, per aquell estat burocràtic i formalista que tan malalt semblava i tant li costava de morir-se, "Don" Joan Portabella, "Don" Xavier Forcada, "Don" Francesc Vila. Ja eren batxillers, i tota la ciència infusa de sis anys d'Institut els havia de permetre, entre una pila d'ocupacions oficials que no interessaven a ningú, per inútils i mal pagades, ^{empendre} ~~fer~~ una carrera.

Cadaun d'ells ja l'havia triada. Tots ho sabien, però després, de les angúnies dels dies passats, del repàs febril dels llibres i els apunts, de l'espera torturadora; després de recollir les felicitacions familiars i d'haver completat, amb el petit paquet de les paperetes

d'examen del sí i no, la victòria en la lluita en dia iniciada contra la voluntat paterna de fer-los seguir el batxillerat amb els "Padres"; després de l'angoixa i del respir, havien volgut celebrar tots tres ~~plegats~~ aquella el triomf i fer en comú els projectes per a l'esdevenidor. D'ací a pocs dies ~~tots tres~~ havien de marxar amb les famílies respectives cap a punts diferents: Xavier cap a Sitges, com cada any; Francesc a Viladrau, on havien llogat una bona els seus pares; Joan cap a Caldes, ~~en una altra imposició de la fortuna~~ Per a la senyora Portabella, aquest estiu a Caldes, en una casa nova de trineu, en ple Parc dels Anglesos, de cara al mar, era una nova imposició de la fortuna que seguia empaitant el seu marit i una nova preocupació per a ella, com ho era l'Hispano tot lluent i ple de daurats que al capdavant s'havia comprat el fabricant. El vehicle, almenys, s'havia revelat una cosa ben pràctica i confortable. Alt, immens, encorcinat i tapinat de gris, amb llums elèctrics a l'interior i gerrets de flors i cantines amb ¹ampolles de colònia i raspalls, l'automòbil dels Portabella era conduït amb mà mestra per ^{Genís,} un xofer prudent, servicial i actiu. Aquesta ~~nova~~ exigència de la fortuna no augmentava gaire, doncs, els seus maldecaps. Però la casa de Caldes! Havia calgut amoblar-la de cap i de nou, sense aprofitar res del que hi havia a Barcelona, i tenir-la sempre a punt per instal·lar-hi la família i algú més, si calia. Ella estava acostumada a llogar cases amoblades per l'estiu o bé a instal·lar-se en un hotel, i ara així venia a anar-hi de mes a mes, com si ja no tingués prou feina.

S'acabava el juny. Les revetlles de tant Joan i de tant Pere serien allò que els cronistes de societat en deien "el fermall d'or de la temporada", amb els Balls del Marítim i del Tennis del Turó. Després Barcelona seria inhabitable fins a les darreries de setembre.

(la pescor on los:)

Caldria anar a cercar ^{la pescor on los:} a les platges, que ara començaven a atreure la gent, a Caldes, a Sitges, al Masnou, a Arenys, a Sant Pol; i als indrets de muntanya que encara conservaven llur prestigi, com Camprodon, Ribes, ^(sant Felip de Codines) la Garriga, i als que ara aconseguiren la voga: ~~com~~ Tona, Viladrau, el Figaró, Cardener. Els casinos de cada poble serien el nucli central de les ~~boniques~~ activitats dels estiujants, els dispensadors de les gràcies meravelloses de l'estiu.

Ahans, doncs, calia deixar resolt allò que faria cada un d'ells, ara que el batxillerat era cosa ~~fora~~ liquidada. Els tres amics s'entaularen a l'ombra, a la terrassa del cafè, de cara a la ciutat, que havia d'ésser testimoni important, gairebé protagonista de llurs revolucions. Mentre berenaven la qüestió ^{va plantejar-se,} ~~se planteja~~. Fou Xavier qui començà:

- Jo ho tinc decidit. Seré metge com el meu pare. Ja sabem que fa molt de temps que hi pensava. Ahir vaig tenir una llarga conversa amb ell ~~amb~~ i vaig acabar de convèncer-me que és això que vull ésser i res més.

- Jo vull fer ~~la carrera~~ el Dret. Seré advocat. El meu germà ja és gairebé enginyer, i si he d'ocupar-me de la fàbrica ~~del pare~~ ja li anirà bé. Jo no tinc ganes de ficar-me en la indústria, i vull tenir llibertat. Els pares han rondinat una mica, perquè em penso que els hauria fet més il·lusió que fos metge o arquitecte. La meua mare creu que els metges són uns éssers sublims; el meu pare, en canvi, pensa que els arquitectes guanyen molts diners. Jo he mirat de convèncer-los a tots dos que un advocat és una mica com un metge, i que de guanyar diners també en saben prou.

Juan no diu que quan havia fet aquest darrer argument el seu pare s'havia calmat i que havia reconegut tota la raó:

- Tens raó, noi! Els comptes que em passa cada any en Bertran! Si tinguéssim un

advocat, - un bon advocat - a la família, ens estalviariem molts diners.

Francesc mirava el panorama de la ciutat, la gent que passejava, un infant que guaitava amb xisquets d'excitació per una ullera amb la qual podia veure's fins a Mallorca. Escollava els seus amics. Era curiós que tots tres burguesin triat una carrera diferent!

- Jo vull ésser enginyer industrial, - declarà al seu torn. - Em penso que tots hem fet una bona tria. Tu, Joan, amb la teva eloqüència natural, el teu entusiasme per les causes generoses i per la gent malaurada, has d'ésser un advocat perfecte. Tu, Xavier, que ets reflexiu i pacient, que tens ganes de fer bé a la humanitat, d'una manera silenciosa i pràctica, seràs segurament, al costat del teu pare, un bon metge.

- I tu, suposo que deus haver triat la carrera d'enginyer perquè així tractaràs amb màquines, amb fenòmens químics i físics, amb coses concretes que ajudin a la construcció d'un món perfecte, en el qual Déu no faci cap falta, - contentà Joan, en un to una mica bualdet.

- Potser sí. Jo estic segur que el món de demà, que ha de sortir d'aquest moment trasbalsat que vivim, serà un món que haurà d'adaptar-se a la tècnica moderna, que haurà de renunciar a l'ús de la força, de la coacció, de l'exploració humana, perquè tot això està en contradicció amb el progrés de la civilització, que cada dia substitueix l'esforç de l'home pel de la màquina al seu servei. L'enginyer serà el legislador d'una vida més lògica, més sana, més harmònica.

Parlava amb molt de convenciment. Com quan els explicà les raons del seu ateïsmo, Joan i Xavier sentiren que ~~no~~ llur amic no feia grans mots, que deia el que pensava i es proposava. Tingueren una mica d'enveja. No es reservava massa un paper lleuit i els deixava a ells ^{seu} recó ^{on només} per fer de comparses? Joan protestà:

- Potser et creus que perquè vaig dir al papà que ^{per} d'advocat també podien guanyar-se diners, els meus propòsits són de convertir-me en un picaquets famós, de tenir un bufet amb bona clientela i plegar-me de braços davant totes les altres coses? Si no ho pensen, esteu ben

equivocats. No, no m'interrompre. He obtingut que els meus pares em deixin seguir la carrera, i ser advocat, però no pas com ells es feren. Vull el títol com una ~~manera~~ ^{mitja} ^{per} d'arribar allà on desitjo. Advocat, intervindeu en política, servirei la causa de Catalunya. Advocat, farei periodisme, literatura. No ho saben que fa un quant temps que faig versos? En català, és clar. No els vull ensenyar a ningú, ni a vosaltres, ni a Israel, perquè només són provatures, però ^{estic segur} ~~sento~~ que he de ^{dedicar-me} ~~dedicar-me~~ a la poesia. De vegades sento una mena de força interior, una inquietud que em turmenta i no sé què és. I tot de sobte veig una noia, o un arbre florit, o unes nívols que corren pel cel, i és aquella força que m'obliga a posar en un paper ^{la} ~~aquesta~~ impressió del moment i tots els pensaments que arrossega. Surten versos...

Es debanà una mica, pensatiu:

- Potser sí que tu tens raó, Francesc, i que la carrera que has triat és la més important per al món de demà, el que costirà d'aquesta guerra i d'aquestes revolucions. Però de la mateixa manera que tu creus en la força dels nombres i de les energies naturals, jo crec en la força de les paraules i de les idees. Amb una màquina pots moure una fàbrica, però amb un discurs pots moure tot un poble i amb uns versos pots fer vibrar el cor de moltes generacions. Potser aquest món que ha de sortir tindrà més necessitat encara dels meus discursos i dels meus versos que de les teves màquines... La paraula ha sortit de Déu i la màquina només del home, recordat'ev.

Francesc somrigué, sense gens d'ironia, com cada vegada que el seu amic es llançava a una de les seves exaltacions líriques. Sabia que la ironia és un bon antídote del sentiment, però s'havia adonat ja feia un quant temps que les persones apassionades no volien comprendre-la, que la trobaven cerebral, manca de cordialitat, glaçada. Estimava massa els seus companys per voler-los ofendre. La força de les paraules! S'estimava més la força mesurable, docil, racional dels nombres i de les màquines. Amb ells es veia en cor de transformar el món.

Mentrestant Xavier repassava interiorment els seus motius. Tots convergien en la convicció

que havia tingut el dia abans amb el seu pare. O potser era que no havia tingut motius personals per a decidir la tria de la carrera? ~~Be~~ ^{ara} es sentia totalment compromès amb aquella idea, i feia d'haver-la adoptada. ~~Potser~~ ^{Potser era que} ~~potser~~ tot plegat procedia de les ~~converses~~ reflexions que li havia fet el Doctor Forcada, en el seu despatx, després de l'operació, mentre pel balcó obert a la semi-obscuritat del carrer ~~for~~ entrava l'aire fresc de la nit i els mil sorolls acostumats de la ciutat.

— ... No voldria que et decidissis sense reflexionar, — li semblava encara sentir la veu del seu pare, rebuda i pausada. — És clar que ja tindria prou temps per a reflexionar mentre durin els estudis de la carrera, però ara ja tens prou edat per a pensar quin camí vols seguir. M'has dit que vols ésser metge, com jo. M'agrada molt, però em sabria molt de greu que ho fessis únicament per imitar-me ^(per comoditat,) per seguir el meu mateix camí. Ja saps què vol dir ésser metge? Vol dir consagrar-se a una feina que no té mai repòs, que no pot tenir-ne mai. Vol dir, tant si et dediques a la clínica, com a la cirurgia, com al laboratori, que has d'estar sempre a la disposició dels teus malalts i de tota persona que et necessiti, que has de lluitar sense defallir contra la malaltia, contra la mort, de dia i a la nit, sense dies de festa ni vacances. Jo he triat el camí més fàcil, el de metge particular, amb una pensió que s'exten per poc a poc, amb uns ingressos gairebé segurs. Ho vaig fer per la teva mare, per vosaltres. Però molt sovint penso que no es així, que no hauria hagut de fer així. Quan penso en l'obra meravellosa dels homes que han treballat als laboratoris per descobrir les causes de les malalties i trobar ~~at~~ les armes per combatre-les, quan repenso l'obra de Pasteur, de Koch, de Behring, de Roux, que han lluitat i han vençut en les seves recerca d'un microbi, ^{t'imagines} o ~~en~~ el nostre Dr. Ferran, injectant-se ell mateix els cultius anti-còlerics, penso que la medicina és una professió molt noble, potser la més alta de totes, i que és una cosa molt ^{trista} ~~petita~~ que haver-la de reduir

a una feina per guanyar-se la vida...

El pare de Xavier havia parlat molta estona. Li havia descrit la tasca feixuga i sovint anònima dels bacteriòlegs, dels que cercaven els agents invisibles de les infeccions, i que amb una tenacitat que res no descoratjava els feixaven en llurs transformacions i llurs canvis d'aspecte i d'efecte. Li havia parlat del treball dels fisiòlegs, que estudiaven els mecanismes misteriosos de la vida humana, el paper de les glàndules endocrines, els processos del metabolisme, els sangmes de l'hereditat. Li havia pintat amb mots vibrants d'admiració els progressos de la cirurgia, la finor del bisturí que s'enfonsa al punt precís per extirpar el mal, que treballa a rauds cor o a free de cervell, ^{que en la guerra actual havia fet miracles adobant cares desfetes per la metralla,} ^{de la cirurgia} que no es descoratjava davant de cap dificultat. I li havia ponderat també la missió dels metges que es donaven a llur professió com a un veritable sacerdoti, que no es movien del hospital i dels dispensaris gratuïts, que anaven ^{de home a} ~~for~~ les barragues miserioses i pels barris més pobres, ^{que} i en una deixaven els diners per les medicines; dels que s'havien sacrificat en casos desesperats, en epidèmies que s'enduien els homes a milers i que eren els moments adequats per als grans descobriments o ~~les~~, més modestament, per a les observacions precises.

El pitjor de tot era una cosa. O potser no era el pitjor, sino el millor, perquè et donava la sensació que formaves part d'un equip inintermés sempre en moviment, sempre avançant a la recerca de la veritat. El pitjor era que mai no podies estar segur de saber l'ofici; que sempre havies d'estar estudiant; que allò que t'havien ensenyat a la Facultat al cap d'uns quants anys no seria veritat del tot sino que ja seria ultrapassat pels nous descobriments, ~~però~~ ^{tanmateix:} de tots els errors i de totes les vacil·lacions i de totes les marrades en restava un guany, ^{una} per endavant en la lluita eterna de l'home contra el mal.

hi. totes aquelles noies que el seu pare havia sabut detallar amb les cares. Era per tot allò, per col·laborar a aquella tasca feixuga i necessària que ell volia ésser metge. Potser no sabia expressar-ho davant dels seus amics - no, era inútil, no en sabia - però ho sentia a dintre seu amb una eloqüència irrefutable.

- Tu ho has dit bé, a ben segur, Francesc. Tant de bo sigui reflexiu i pacient com tu dius! Per fer bé a la humanitat, encara que sigui silenciosament, i millor que sigui d'una manera silenciosa, aquestes condicions em conviuen. Vull ésser metge una mica perquè el meu pare ho és i perquè sempre l'he admirat. Hi han molts ~~nois~~ ^{noies} que diuen mal dels seus pares, que diuen que no s'hi han pogut entendre mai. Jo sempre m'hi he entès, i sempre m'he sentit que ell m'entendria els pensaments i que em precedia els desigs.

- Ja t'arribarà un moment que t'en sentiràs allunyat, separat per una colla d'anyos i per unes idees completament oposades. És fatal. - Era Joan que parlava.

- No ho sé ni ho desitjo. Però, com us dic, l'admiració que tinc pel meu pare ha influït molt en la meua vocació. En si, ~~tanmateix~~, la professió de metge ^{ja} sembla admirable. Tant de mal que hi ha pel món, ~~tant de sofriment~~ i de dolor, i poder-ne alleujar una mica, només que sigui una mica! Salvar la vida d'un malalt, calmar el sofriment d'un altre, barallar-se amb la malaltia i amb la mort i fer-ho cedir terreny de mica en mica...

- Si, ja ho comprenc, i t'ho torno a dir: estic segur que seràs un bon metge, un gran metge, com el teu admirat doctor Robert, i potser seràs també alcalde de Barcelona i et faran un monument al davant de la Universitat... Tots serem grans homes, - exclamà Francesc, aixecant-se de la taula i encarant-se altra vegada amb el panorama ciutadà, - i sabem dominar la glòria i fer nos amos de Barcelona pel nostre talent i la nostra voluntat de fer bé. Això és allò que pensem i allò que volem.

- T això és allò que era, estiguen-ne segurs! - replià Joan, alçant-se al seu torn.

Tots tres havien tornat a acostar-se a la barana del mirador. El sol semblava que estigués immòbil, a mig camí de l'horitzó. ^{Ara bufava un aïncí, refrescant.} La blancor meravellosa de la ciutat els tornà a extasiar. Reconeixien, o endevinaven en aquelles ^{divelles} ~~masses~~ estretes, ombrejades per les cases altes i els rengles d'arbres, el Parc de Gràcia, la Rambla de Catalunya, el Parc de Sant Joan, la Diagonal, la Gran Via. Era aquell l'escenari que havia d'emarkar llur vida, que havia de presenciar llur esforç i llur triomf. No l'havien triat, però s'hi sentien tan bé que no en volien d'altre. Més enllà, ^{o bé} molt lluny darrera les muntanyes que tancaven el Vallès, cap al Nord, i cap al Sud, i cap a llevant i cap a Ponent, ~~si bé~~ hi havia altres ciutats i altres magnífiques i altres paisos desconeguts, plens de misteri o farats de cultura i de tradició, vibrants d'una vitalitat jove o anhelats en la contemplació del passat. A ells tant i els donava. Viatjar? Ja els vagaria. Ja veurien món, ja coneixien nacions i veurien ^{en} ciutats i travessarien oceans. Però llur ciutat era aquella, i era allí que volien triomfar.

- Que almenys la nostra vida sigui com la veiem en els nostres discursos d'ara! - pensava Xavier. No patia per les seves ambicions, que eren molt petites, gairebé inexistent, sinó per les dels seus ~~dos~~ amics, d'aquell Joan ~~Roberto~~ derbordant de vida, enamorat de les paraules i dels sentiments, i d'aquell Francesc ~~Vila~~, que menyspreava el misteri i amava l'aventura. Eren dues forces divergents que havien de posar-se en marxa per aconseguir una fita ideal. Almenys que no topin pel camí!

El pensament d'una possible enemistat, d'una rivalitat en ~~un~~ el dia de demà,

va anunciar-los. Allò no era possible. Hauria d'evitar-se.

- Escolteu, - proposà, una mica balbucejant. - Hauriem de fer un pacte, un conveni que ens unís per sempre.

- Què vols dir?

- Hauriem de jurar tots tres que mai no ens oposarem l'un a l'altre; que sempre ens ajudarem; que en el cas d'haver de prendre una decisió greu, de les que fan variar el curs de la vida, ~~ens consultarem~~ cada u de nosaltres ho consultaria amb els altres dos...

- Perquè? És absurd pensar que podrem barallar-nos! - exclamà ~~Francisco~~ Joan.

- Tant se val. Hauriem de lligar-nos a una amistat eterna.

- Vols dir allò que conten a ^{una} aquella sarsuela castellana que vaig veure l'altre diumenge a la Sala Imperi:

"Amigo soy de Baltasar.

"También lo soy de Rafael;

...que nos juramos amor fiel

bajo el bicornio de un civil

la noche tal de San Daniel"... ?

Per mi, va bé. No em sap greu lligar-me amb aquest compromís.

- Vinga, doncs, jo també m'hi comprometo! - concedí Portabella.

En un gest instintiu juntaren les mans damunt la barana del mirador.

- J ara, si voleu anar fins a Vallvidrera i baixar a agafar el tren de Sarrià al peu del Funicular, ja cal que comencem a caminar.

Se'n anaren, carena enllà, entremig dels pins, tot cantant himnes, cançons, tot el que els passava pel cap. Es sentien valents, ambiciosos, amos de llur destí i dels destins del món.

11. - Mort d' Isabel

Et rose elle a vécu ce que vivent les roses,
l'espace d'un matin.

Matherbe

Francesc, en tornar de l'estiuig, havia adquirit dues noves coneixences. Semblava que la vida li reservava, en els moments de repòs dels seus estudis, possibilitats noves d'ampliar la seva experiència en matèries que els llibres i la Universitat no podien ensenyar-li. Aquell estiu la seva coneixença no s'havia posat en contacte amb el poble i amb els seus moviments poderosos, sinó amb coses menys transcendents. Importants, tanmateix, totes dues, perquè aquestes dues coses eren el Montseny i la seva cosina Isabel.

L'estada a Vilafranca li havia donat, de cop i volta, la sensació de trobar-se en contacte amb un gegant. Home no podia evadir-se, ni en la lectura ni en la vida de societat - aquella vida de colònia que tant poc li agradava - de la presència de l'enorme muntanya, que s'aixecava en mig de les planes, amb els seus cims, les seves valls, les seves rieres i els seus boscos. S'enfilà cap a Santa Fe; pujà a les Agudes i al Turó de l'Home i ~~Montagalls~~; es perdí en les boniques ^{solemnes} ~~superbes~~ d'Arbúcies i entre les avetoses del Montagalls; seguí tot el poble de la contrada; Gualba, cobert de pinedes i alzinars; la fondalada de Riells; ^{remorosa d'aigua,} el congost d'Aiguafreda, coneixí Palautórdere i Sant Celoni i Samelús i Canoves i Breda, i es meravellà de tanta diversitat, d'aquella frescor verdefant i d'aquelles arbrades sonores i solemnes com a catedrals. Li caigué un llibre als dits, La muntanya d'Anetistes; i coneixí de vista, ^{a Vilafranca mateix,} el poeta que l'havia escrit. ~~Ésser que tota aquelles ficcions medievals del cavaller~~
~~Guerrós de Lint i la seva darrera no l'acabaven d'entusiasmar.~~ El volum es desvingué la seva

guia del Montseny i l'ajudà a adonar-se de moltes belles que potser se li haurien escapats.

L'altre descobriment, -perquè també fou un descobriment, aquella consciència íntima d'una persona que fins aleshores havia negligit - fou Isabel. Aquell estiu la vídua Catllar cregué que era el moment de fer amb uns amics una volta a Espanya en automòbil, projecte que els seus amics, i particularment l'home amb barret fort i abric que l'havia acompanyada a la Rúa, pensà temps que ~~aviesaven~~ ^{haviem formulat} la part d'aventura que això comportava era evident, i així li fou dit, amb prou escarafalls, per la seva germana i el seu cunyat. ^(En automòbil, havent-hi hestran còmodes!) Però tot fou inútil. La mare d'Isabel decidí de fer la seva excursió per la península, i com a màxima concessió, que al mateix temps la rellevava d'una preocupació no pas excessiva, deixà amb els Vilà la seva filla per tota la durada del viatge.

Francesc no havia encara ^{estat en} tingut la intimitat d'una noia. Si hagués tingut una germana, com Xavier, potser aquesta familiaritat diària de tracte amb una persona de l'altre sexe no li hauria fet cap efecte. Però era fill únic, i encara que les edats dels dos cosins fossin si la no la les mateixes, mai no havien tingut ocasió ~~ni tirada~~ de franquejar-se ni tirada a fer-ho. Per a Francesc, Isabel era una noia com totes, i per tant un xic estúpida, incapaç de considerar les coses importants amb l'atenció que es mereixien, disposada a entusiasmar-se per qualsevol minúcia sentimental, banal i presunida. La noia creia que el seu cor, una mica baix malgrat els seus disset anys, eixut i ~~no~~ ple de nervis i muscles en tensió, fred i distant sempre, o bé buleta sense gens de consideració, era un xicot incapaç de comprendre un sentiment ni una passió. Tots dos tingueren una sorpresa. Davant l'obscuretat de la senyora Vilà, Isabel preferí ben aviat la companyia del seu cori a la de les noies

de la colònia, i Francesc acceptà de bon grat aquesta intrusió en els seus costums.

Feren excursions plegats, llegiren els mateixos llibres, parlaren de tot de coses de les quals mai no havien pensat que conversarien. Isabel explicà al seu cosí el seu festeig amb Joan Portabella. Francesc ~~l'hi~~ l'escollí sense riure-riure i li donà el seu parer sobre el noi i sobre el festeig. Al seu torn, ell va dir-li totes les seves il·lusions, allò que projectava fer, els seus punts de vista sobre totes les coses importants - sobre les coses, almenys, que ells creien importants. -

Els ulls blau clar d'Isabel es fixaren amb un esguard de confiança en els del seu cosí, Francesc que replendien, negres i llents, una mica petits, mentre el xicot detallava les seves ambicions. Mai no ~~son~~ ^{esposaven} sentimentals, però. Francesc havia considerat sempre l'amor com una cosa massa leïosa i important per a malbaratar-lo en vanes escaramusses. El flirteig no li deia res. I la noia es sentia lligada amb Joan, amb el qual ostentava una correspondència seguida. Potser per això, però, aquell afecte que unia els dos cosins es feu més fort i més autèntic.

En tornar a Barcelona, per la Mercè, Francesc i Isabel es tornaren a trobar. Després de les setmanes de separació - perquè la vidua Catdalar havia ~~se~~ ^{indemne} arribat de la seva volta a Espanya i havia recollit ^{ava} la filla per anar a acabar l'enteneig a Valls - l' seva amistat reprenqué amb la mateixa força. Joan, que havia tingut dues o tres aventures fugaces a Caldetes i que havia aprofitat tot, els balls del Casino Colón, en tingué a d'huc un xic de gelosia. Aviat l'excitació de la represa, el sentiment, encara més viu aquesta vegada, que estava a punt de pensar alguna cosa decisiva, els submergí a tots plegats. El gran canal

de la Plaça d'Universitat els acollia, igualment a tots, però aquest any tots quatre anaven a classes diferents. Isabel ~~segua anant~~ ^{continuava} a l'Institut, Xavier feia l'ampliació de Ciències, Joan la de Dretes i Francesc ^{va} ~~ingressava~~ a l'Escola d'Enginyers, en aquell pati interior remot.

Trobaven la Universitat en plena febre. Tots els estudiants, en tornar a ocupar les classes, tenien una mica la sensació que aviat es decidiria, definitivament, llur destí. Els diaris omplien cada dia amb titulars ne's grosses lles pàgines primeres, pàgines. D'encís de la primavera. d'aquella ofensiva monstruosa que els alemanys havien llançat contra els fronts de França, un cop signada la pau amb els russos, que n'havien passat de coses! Joan les explicava, exultant en la seva certitud de la victòria imminent dels Aliats:

— La batalla de Château-Thierry! La contra-ofensiva aliada! El pes dels americans! No ho dubteu, la guerra està guanyada! Potser encara tardarà temps a acabar-se, però totes les esperances de victòria dels alemanys estan al pot. Ja heu vist la capitulació de Bulgària!

Darrera la de Bulgària seguia la de Turquia. Els Aliats atacaven a tot arreu i arreu avançaven. ^{semblava un miracle.} Com unes grans construccions de fusta corcades, els imperis s'esfondraven. Novembre s'obria amb la capitulació d'Àustria-Hongria. Un dia més tard, era la revolta dels marins alemanys, la demanda d'armistici. El dia onse, a les onse del matí, tot el món s'extremia amb la nova sensacional: la guerra estava acabada.

Joan sortí de classe amb tot de companys. Era estípid, en aquells moments, escoltar el bon senyor Dauella i les seves explicacions! Calia fer alguna cosa! Amb els seus companys i amb una colla d'altres de Ciències, entre els quals hi havia Xavier, es

dirigiren al Centre Universitari Nacionalista. Pujaren al pis i endomassaren el baloi. Calia hissar la bandera de les quatre barres, i posar-hi al costat les de França, d'Anglaterra, dels Estats Units, d'Itàlia. Després traquerem del armari la senyera de l'entitat, que havia resistit totes les càrregues de la policia ~~en el~~ ^{cadq} onser de setembre i cada vegada que calia manifestar públicament el sentiment dels estudiants. Anarem, en un grup nodrit i esvalotador, vibrant d'himnes i de crits, al Consolat Anglès, al de França, fins a la Plaça de Sant Jaume, on uns quants estudiants, i entre ells Lluís Baldo, més vociferant que mai, feren grans discursos. La policia, ara enbanyada, no els digué res. Jovinos i encara excitats, tornarem en un petit grup a dipositar la bandera al Centre. Molts balconos ja estaven endomassats amb banderes catalanes i dels aliats. A la Rambla, grans pissanes anunciaven al públic el final de la guerra.

- I ara, a exigir la llibertat de Catalunya!

Si, la victòria aliada volia dir allò, havia de significar allò, per força. La gran matança s'havia acabat. Més de deu milions d'homes havien mort al camp de batalla. Més de vint milions havien sucombit de resultats dels sofriments i de les privacions que aquells cinquanta mesos de lluita havien ocasionat. Però els homes ara havien d'ésser lliures. Les nacions havien d'alliberar-se de tota mena d'opressions.

Encara estaven enraonant, els ulls llents d'envicis, quan trobaren Francesc.

- Us he estat buscant tot el matí. Què us sembla? al final s'ha acabat la guerra!

- Ja venim de celebrar-ho.

Li explicaren el camí que havien fet, els crits de la gent en veure'ls desfilar amb la bandera, l'astorament dels policies, tota llur casc blau.

- Pobets! Ells també s'ho venen perdut!

Seguiren comentant la gran nova. Ara calia obrar, obrar desseguida!

- Ah! no saben? - interrompé, un moment, Francesc. - La Trabel està malalta.

- Què té? - preguntà, inquiet, Joan.

- La passa, em penso. La seva mare fa uns quants dies que està al llit. No crec que sigui res de particular.

Ja no en parlaren més. La passa. Cada tardor, cada primavera duïen aquella rebotada de malalties, els refredats que es deixaven créixer com si es haguessin bartonejat, les febades i els maldecaps. Era el canvi d'aigües, ^{eren} les variacions de l'atmosfera. La passa. Afortunadament, les aigües de la ciutat estaven purificades; no calia temer el tifus. La gran epidèmia del 1914, que havia delmat els ~~els~~ barcelonins, havia estat la danera visita del bacil ~~de Pfeiffer~~ d'Eberth, com es compleria a dir a Xavier el seu pare.

Aquell any, però, la passa era una cosa més seriosa. A totes les cases hi havia algú malalt. Ergorismes de fred, malenjar general, febre alta. ~~El pitjor de tot, el pitjor de tot, les diverses~~ ^{malalties} complicacions. Si badaves una mica, aquella passa es transformava en una pulmonia o en una broncopneumònia, en aquella pulmonia doble tan temuda i ^{per prevenir} ~~contra~~ la qual hom recomanava sempre - i amb una inutilitat evident - d'evitar les corrents d'aire. No forin les complicacions!

Tot parlant així, els barcelonins es ficaven al llit a passar els vuit o deu dies que calien per a covar la passa. El pare de Xavier no havia tingut mai tanta feina com aleshores. Un vespre que acabava d'arribar a casa seva per sopar, vingué una ninyona amb un encàncel.

El doctor Forcade sortí a rebre-la. Tornà a entrar al cap d'un moment:

- Haig de ratllar d'aquí a un quart d'hora. Sopem de seguida.

- Algun altre malalt? - preguntà la seva muller.

- Una consulta. El Dr. Duran vol que vegi unes malalties seves.

- Cas què?

- No ho sé. Són unes parentes dels Vilà. La senyora Cabller i la seva filla.

Isabel! El cor de Xavier feia un salt. Aquells darrers dies ell i Joan - un Joan inquiet, però no alarmat, que es rebel·lava contra la impossibilitat de veure, justament aquells dies, la seva estimada - havien preguntat mateix i també a Francesc per l'estat de la seva criatura.

- Té barbant febre. La seva mare també. Un refredat molt fort. Una mica de tos.

Era la pena. No calia amoïnar-s'hi massa. Francesc havia anat a veure dues o tres vegades les seves parentes. Donivaflexprei als seus amics les noves.

- Isabel m'ha donat records per a vosaltres. Sembla que està una mica ~~la~~ millor. Però molt aixafada. Té una veu prima, molt feble. I està ^{tan} pàl·lida que ~~es confon amb~~ la seva cara es confon amb el coixí.

O bé:
= Avui ha tornat a pujar de temperatura. La seva tria també ha empitjorat. Ella està més carregada de pit que Isabel.

Havien parat els dies ~~esperant~~ ^{confiant en} una millora que no arribava. I ara, aquesta consulta...

- Pare, - va demanar, - ~~la~~ m'agradaria que quan tornemís em diguessis com estan aquestes malalties. La mare és amiga meua. Companya de l'Institut.

Ho deia amb un accent tan seriós que el Doctor Forcada no pogué fer altra cosa que accedir. Se'n anà, als caps d'un moment, i la seva muller i ~~els~~ els fills quedaren a taula. Mentre la seva mare i Laura, la seva germana, parlaven dels malalts coneguts,

constataren que ni hi havia a totes les famílies; es congratulaven que fins ara ningú d'ells no hagués atrapat la pesta, Xavier pensava en Isabel. Se la imaginava, amb les tires groixades que li emmarcaven la cara, ~~ablansada~~ i afuada, però vibrant de vida, d'afecte, de joventut; amb els seus ulls ~~hig~~ transparents que de vegades es fixaven amb una mica d'inquietud en Joan; amb els seus comentaris maliciosos. ... ~~Pensava igualment en~~ ~~l'aspecte~~ ~~amb~~ ~~el~~ ~~seu~~ ~~cos~~ en plena transformació, que per Xavier representava l'arquetipus de la bellesa femenina. No sabia venuda immòbil, estenallada en un llit, atruïda per la malaltia.

Tocaren les onze. La seva mare i Laura se'n anaren al llit.

- No, jo esperaré al pare. ~~Després~~ ~~tan~~ A més a més, heig d'estudiar (una estona encara).

Anegut en un silló, tota la làmpara de peu, en un racó del menjador, intentà d'absorbir-se en el llibre. Era inútil. El seu esperit estava distret, registrant novis els sorolls de l'escala. Al capdavall, a dos quarts de dotze sentí el pany de la porta. ~~Est~~

Sortí a rebre el seu pare. al rebedor:

- Com està? - preguntà, tot segut, en veu baixa.

- Malament, em temo. Broncopneumonia totes dues. Sobretot la noia està greu, però que els seus pulmons no són gaire forts.

- Hi ha perill? - no gosava emprar la paraula patídica, de por de no evocar aquella inimaginable contingència. El seu pare ja l'entenia.

- Sí, - respongué francament. - Poter la crisi aquesta es superarà, però no podem fer nos gaire il·lusions. Ho hem dit així mateix al senyor Vilà, que estava allà amb la seva muller.

Passaren cap al menjador. ~~El noi capcot i el seu pare~~ El noi anava capcot, i el seu pare,

en veure aquella contornació, volgué animar-lo. Però es sentia tan fatigat! I demà, a les set del matí ja havia de comensar de nou les visites.

- No t'amoïnis, noi. Estem passant un mal moment. De fet, això és una epidèmia, encara que no sabem a qui es deu. Hi ha molta gent que es salva, però. Potser aquesta noia mateixa... Com has dit que es deia?

- Isabel.

- Potser se'n sortirà. Al capdavant és jove i la vida s'aferra al cos i utilitza totes les defenses que troba. És bona. Dues que feia el botxillerat amb usaltres?

- Sí. Que t'ha conegut? Li has dit que eres el meu pare?

- Estava molt ensopida i no hem parlat gaire.

Tornà a mirar el seu fill. Com l'havien impressionat aquelles notícies! La fatiga es tornava a fer sentir a dintre seu, punxant-li l'esquena i la cintura.

- Bé, m'en vaig a dormir. Ves-hi tu, també.

Xavier dormí poc aquella nit. L'endemà matí, a la Universitat, esperà impacient el moment de trobar-se al feti amb Joan.

- No ho saps? - l'escometé, així que el trobà. - La Isabel està greu. Ahir van tenir consulta amb el meu pare. Sembla que té una broncopneumònia.

Havia d'abocar de cop aquelles notícies, com si volgués dependre's, amb elles, de tota l'ansiosa que devia a dintre d'ensà de la nit passada. Joan es resistia a creure-ho.

- Jana! Justament ahir al matí en ~~Francisc~~^{Vilà} em deia que anava millor. Vull anar-la a veure, doncs.

- Potser que dignéssim a Francisc per anar-hi fegats amb ell, - insinuà Xavier. D'una

manera natural i inclouia en aquella visita. Ell també havia d'anar-hi.

Juan atraparen l'her amic, aquest justament es disposava a examinar-se cap al pis de les seves parentes. No era gaire lluny, al carrer Diputació, tocant a Clavis. Juan els seus dos companys li demanaren per acompanyar-lo no s'aturà a considerar si era normal o no que anessin amb ell, per primera vegada, a la casa d'unes malaltes de gravelat. Aquells dos tenien dut a visitar Isabel. Ell també estava molt preocupat.

Al pis hi havia els pares de Francesc, que no semblaven estranyar a manca de la presència dels ~~dos~~ avis del l'her fill. Hi havien altres familiars i una atmosfera treballada, en la qual la inquietud d'una possible desgràcia s'atenueava amb una mena d'incredulitat, de menyspreu per la malaltia. La passa! Morir de la passa! Però la gent s'en moria.

Cada dia "La Vanguardia" augmentava les pàgines destinades a les esquetes. Els requadrats endolats ^{emmetiraven de mica en mica, com una marea envaïdora,} ~~ambien emmetirant a l'interior del diari~~ els articles i les notícies. ^{cap a l'interior} ~~del diari.~~

- Com estan? - xiuxiueja Francesc a la seva mare. Estaven al ratió, una peça carregada de mobiliari. Xavier, sense volguer, el detallà: una "silleria" de noguera vernissada de negre, ^{d'un vellut ple de flos} amb tapinada ~~de flos, o vellut~~ i, al centre, un sofà ventret, amb el respaldier molt alt i capinmat per unes pretatgeries. ~~amb una~~ En un racó de la peça hi havia un piano recte, també negre, i a l'altre una gran consola ^{de caoba} amb un mirall ^{de cristall} que arribava al sostre. ~~La~~ Els ulls de Xavier ho registraven tot, des dels ~~globus~~ ^{de cristall} del ~~la consola~~ llum del mig, tot de metallet daurat, i que era visible que havia estat adaptat per a l'electricitat, fins als gerros de porcellana damunt de la consola, les espelmes vermelles del piano i les estatuetes del damunt de la pretatgeria del sofà. Però només eren els seus ulls

que s'adonaven d'aquella devoració, tan semblant a la de cara cesa. Tot el seu esperit estava pendent dels llavis de la mare de Francesc. Joan també se la mirava amb un esguard interrogatiu i anguixat.

- La tia sembla que no ha empitjorat. En canvi la Isabel... - s'interrompeu un moment i després reprèn, en veu més baixa: - Aquest matí li han dut el combregar.

Així era veritat, aquella cosa monstruosa i impossible! Xavies senti en nus a la seva gola. Joan demanava, mentrestant:

- No la podríem veure? Ens d'estimem tant!

La senyora Vilà va vacil·lar. ~~P~~ No sabia com negar a aquell xicot tan fiave, tan impulsiu, tan bell, allò que demanava amb aquella avidesa.

- Esperen-vos un moment, que vagi a veure-ho.

Desaparegué per una porta. Al cap d'un moment tortià a entrar al saló.

- Venim. Però només una estona!

Passaren un corredor i entraren per una porta. ~~era~~ Era una cambra mitjana, que donava per un balcó a la galeria interior. A través dels vidres i dels estors, un raig ^{oblic} (de sol) feia dansar milions de corpuscles en la cambra i anava a parar a un tapís pintat amb l'Àngel de la Guàrdia que guaiava dos infants ~~amb~~ en un pont estret i enrunat. Al fons de la cambra hi havia el llit, un llit clar, gairebé d'infant. A un costat, vora la tauleta de nit plena de flors i vasos, una noia, amb la gran cofa blanca, estava asseguda. Isabel era només una massa de cabells ~~amb~~ - les dues tires lligades damunt del cap - que li feien una aureola d'or, ^{vellipatinat,} com a una imatge. La cara estava esblanquida, però els llavis es veien encesos i rous i a les galtes cremaven dues roses vermelles. Tot el

cos desapareixia sota els llençols. Els ~~tres~~ nois s'aturaren al llindar de la porta. La senyora Vilà s'apropava al llit i deia:

- Aquí els tens. No han volgut esperar a que et fossis bona per veure't.

Els ulls d'Isabel s'anivellaren. Amb el cap feu un signe, i els xicots s'aproparen.

Francesc i Joan ca un costat del llit, Xavier als peus. Les paraules els mancaven.

- Com està, Isabel? T'has de posar bona ben aviat! T'emportem molt! - barbotejava Joan.

- Ja veus, t'els he dut tots dos, avui. - provava de dir, ~~sota~~ en un to lleuger, Francesc.

La noia feu un petit somriure, que semblava il·luminar-li tot el rostre.

- Estic molt malament, - murmurà. - Potser em morirà de seguida.

Anaven a protestar, però Isabel gairebé la seva tia i negué el cap negativament.

- Ja ho sé. Ja hi estic mig conformada. No patiré gens. M'ho ha dit el metge.

Feu una pausa. Mirà, d'un darrera l'altre, els nois. Primer el seu cosí, després Joan, després Xavier.

- Us estimo molt, tots tres. Però... Joan, ja t'ho vaig dir aquell dia. Eren massa pobres!

Els donà una darrera mirada i adreixà els ulls, fatigada. La ~~noia~~ i la seva tia i la mare s'abocaren damunt seu.

- L'ho ensopit una mica. Sortir, ara.

Si, calia sortir, deixar-la debatent sola amb la mort que l'anava voltant, cada vegada més a la vora. Es tornaren a trobar aneguts a les cadenes del saló. Al cap d'una estona hagueren de sortir amb el senyor Vilà, que se'n anava a dinar a casa seva.

A les cinc de la tarda tornaren al pis del carrer de Diputació. Feia mitja hora justa que Isabel s'havia mort. La seva mare ^{sortia poc a poc de la gravetat,} ~~se'n anava millorant~~, sense saber res de la malaltia de la noia.

12. La Dispersió

El senyor Vilà havia pres una resolució sensacional. Luan l'anuncià a casa seva la seva muller tingué una gran sorpresa. Havia decidit de vendre's el magatzem. No era pas una cosa tan senzilla com semblava. El magatzem era la raó principal de l'existència de Jacint Vilà, i l'havia ja rebut de mans del seu pare. Aquella modesta quincalleria havia evolucionat i s'havia transformat en un gran comerç a l'engròs de perreteria. El seu crèdit era de primer ordre, les vendes cada any augmentaven de volum, les existències, òhmne en aquell moment d'escassetat, eren considerables. I a més, què faria Jacint Vilà sense el magatzem?

Discutiren en família l'afar.

- En Tomàs ha trobat un comanditari i ni ofereix setanta mil duros del magatzem negoci, amb existències i tot. No és cap mala proporció. El darrer inventari acusava uns quaranta mil duros d'existències, als preus d'ara, si des.

~~En~~ Tomàs era el dependent principal del senyor Vilà, que havia pujat des d'aprenent en el magatzem i que coneixia perfectament el negoci.

- Però, i tu, què faràs, ara? De què viurem, nosaltres? - preguntava la mare de Francesc, sense poder imaginar-se que amb aquells diners hom podia estar-se perfectament de treballar i de "guanyar-se la vida".

- No ens morirem de gana, em penso, contestava rient el senyor Vilà. - Aquests daners any han estat molt bons, i he arribat alguna cosa. I jo, si no tinc res més a

per, reposar. Ja m'ho mereixo, em penso! Després, fa dos mesos que he fet cinquanta anys, i ja estic a l'edat del retir.

Els seus ulls, serps, la seva agilitat, i aïdhue els seus cabells encara ben negres demostren aquesta invalidesa. Francesc esguardava el seu pare una mica intrigat.

- L'oferta és bona, podreu estar-ne segurs. I d'aquí a un any, no sabem què passarà.

Amb l'acabament de la guerra totes les nacions tornaran a treballar i els preus baixaran, a ben segur. Ara és el moment de vendre.

Xulà el cigar enèrgicament, contemplà el fum que s'eixecava en espirals blavenques cap al sostre del menjador, i continuà, amb un aire distret:

- Potser munti una fabriqueta de filats tèxtils. No ho sé. Ni hi heig de pensar, encara. A ben segur que aviat em cansaré de no fer res. ...

Francesc somrigué. Al capdavall el seu pare havia enrenyat tot el joc. L'home volia passar de comerciant a industrial. Volgué burxar-lo més:

- Ja tens els tècnics per a la fabricació?

- Tècnics! No en soc prou jo, a hores d'ara? De totes maneres, potser hi que prendré un xiut que estava a can Rivière. - Feu una pausa. - Vols que et digui una cosa? Si pooo aquesta fabriqueta ho fare per tu. Perquè un dia tu la puguis dirigir.

Per endavant ja tenni l'orgull de la brillant carrera que havia de fer el seu fill. La senyora Pauline sorpiu, tranquil·litzada. El seu marit seguiria treballant.

El ^{traspàs del magatzem} projecte ^(ona endavant), i pel mes de març, el senyor Vilà ja era un rendint de devot

gat que consumia els seus ois a l'Ateneu, llegia molts llibres i ducia, més que mai en tota

la seva vida matrimonial, la muller al Teatre. Però el projecte de la fabriqueta també

segua endavant. Tot el trastall causat a Barcelona per la vaga de la Canadenca, que coincidia amb l'agitació ^{de la campanya per l'Autonomia,} ~~antecessòria,~~ en lloc d'esperar-lo en els seus plans l'animava encara més. Sense el rímel del magatzem, ara es podia lliurar amb entusiasme a les seves preferències ideològiques. No anava de debò, aquella vegada? La Federal no podia fer trigar gaire. Al Ateneu no es cansava de proclamar-ho:

-Ja veieu, fins en Cambó ha deixat de creure en la monarquia. Només la República resoldrà el problema català.

Mentre les vagues esclataven, cada una amb un caràcter més amenaçador que l'anterior, amb una durada més extensa, amb un arfete més evident de desafiament llençat al govern, Jacint Valls Vila fluctuava entre la seva simpatia pels obrers i la seva vaga ternesa dels sindicats. De vegades tenia por d'embolicar-se amb la fabrica.

Un dia, però, es decidí de debò. Fou després d'una conversa amb el seu fill, perquè la muller ja havia renunciat a intervenir en aquells afers. Francesc, en canvi, li prenia interès i discutia amb el seu pare els seus projectes.

-Sabeu què hauríeu de fer, noi? - ~~li can~~ l'interrompí el senyor Vila. - Anar a estudiar a l'estranger, veure fabricas, conèixer nous sistemes de treball. M'estimaria més que no fosis enginyer amb un títol oficial del govern, però que ho fossis de debò, per haver estudiat als llocs on es fa l'avant de la indústria. Què et sembla? Ja tens divuit anys, i de passada veurieu món i aprendríeu idiomes.

A Francesc aquella proposta el meravellà. S'hi agafà totseguit amb entusiasme. El seu pare li seguia explicant. Tenia uns amics a Anglaterra que el podrien introduir. O bé, si s'estimava més anar a l'École d'Arts et Métiers, a París...

Taixí quedà convíngut que, en acabar aquell curs, el primer de la carrera, Frances aniria a Londres per seguir-hi els estudis. La nova causa gran contornaió a Xavier i sobretot a Joan, als quals la comunicà totseguit.

La mort d'Isabel havia impresionat molt a Portabella. Fins que tornà del cementiri, on havia anat, en el mateix cotxe que Xavier i Frances, ~~per~~ no sabí adonar-se ben bé d'allò que representaven aquelles hores viscudes d'ensai del moment que Forcada li havia comunicat la gravetat de la noia. Les imatges se li acornuaven al pensament. La primera vegada que havia vist Isabel, al vestibul del Kursaal... Veia com si fos ara les ternes ~~rosses~~ que ~~voltaven~~ ^{fangaven} la cara blanca, el coniuere meliciós, els ulls càndids, la mà allargada, el cos prometedor que s'aponeïllava. Sentia el dringar del timbre del cinema i el so de la veu de la noia en saludar-lo. Revisia l'atmosfera del Liceu, la llitja vermella, ^{la gent que donava voltes al} ~~el~~ ^{calo} de descans, llur primera conversa íntima. Veia com ella corria, àgil i esvelta, de l'església, i reconstituïa, ^{una per una} ~~mot per mot~~, llur ^{paraules} ~~fonètica~~, Diagonal entà. Del gust dels llavis d'Isabel li tornava a la boca, els paràgrafs de les ceves llebres venien, sencers, al seu pensament. Mai més! Eren uns mots que ~~mai~~ no havia pensat que volguessim dir tantes coses, uns mots que per ell, abans, no existien. Era volien dir allò, aquella caixa blanca ensonada sota una llana, al peu de Montjuïc; aquella danera contemplació d'una forma afinada, amb un rosari als dits, entre quatre ciris; aquells records que es ^{convertien} ~~redueïen~~ en pols als dits, com les ales d'una papallona.

Després dels primers moments d'estupor havia volgut evocar amb els seus amics el record de la noia. Per a ells també havia estat un cop molt dur.

Però les imatges que tots tres s'havien fet d'Isabel no coincidien exactament. En comparar-les, llur divergència es superposava per crear un ésser ineal, boirós, sense contorns definites. No, aquella no era la Isabel que tots ells, que cada un d'ells coneixia. Després de la confrontació dels records, les imatges tornaven a reintegrar-se en el record, en el pensament dels xicots.

- Ja ho vàreu sentir, aquell dia. Va dir-me: "Erem massa joves!" Sabeu què volia dir? Jo li havia demanat de festejar amb mi, perquè me l'estimava molt, d'ensà del primer moment que la vaig veure. ~~¶~~ Ella no volia, deia que érem massa joves, que no sabíem encara, cap dels dos, el que era amor. Es sentia molt sola, molt separada de la seva mare.

Juan tornà a recordar aquell diumenge de Carnaval. ~~¶~~ Aneguda damunt la capota de la canelleta, ben dreta, com ^{se la} veia aïllada de la gatzara que la voltava, pura i intacta en la seva joventut!

- Molt sovint ni intimidava, perquè semblava que tingués més anys, més experiència de la vida que jo. Però era tan alegre, tenia un caràcter tan bo! En mi tenia tota la confiança. M'havia explicat moltes coses de quan era petita.

Françesc pensava a aquell darrer estiu i a la coneixença que n'havia tret de la seva cosina. Era aquella mateixa que deia Joan? Ella la veia ara molt gran, àvida de saber coses noves, insegura encara del seu cor i inquieta davant els enigmes de la vida. La seva mare... Si, al començament aquell alleunyament li havia fet molt de mal, però ara, al capdavall, Françesc estava segur que la noia es sentia millor, més segura, en la seva solitud. Recordà la seva tia Marta. Li havia cotat molt refer-se de la malaltia,

quan estigué bona i ~~si~~ ~~sabent~~ de saber la mort de la seva filla ~~tingués~~ ~~una~~ va tenir un disgust molt fort, amb atacs de nervis i altres demostracions. Però ara ja tornava a consolarse. Leguement es casaria amb Narcís Verdener, l'home del barret fort. Pobre tia Marta! Brúida, exuberant, impresionable. Potser la seva mare, si s'hagués trobat en les mateixes condicions, hauria fet igual: al capdavall, eren germanes. Francesc ~~de~~ decidí que no.

Per Xavier, Isabel no era tampoc aquell ésser concret evocat per Joan, aquella noia que havia parlat amb el seu amic per la Diagonal i que li havia escrit cartes. Ni menys la noia inquisitiva, intel·ligent, gens sentimental, que Francesc havia conegut a Viladrau. Era una imatge que anava congriant al seu entorn tota la seva il·lusió, el seu desig indecís dell'amor, la seva adoració de la dona. Ell no hi havia parlat gaire, no hi havia tingut converses íntimes com els seus amics, però estava segur de conèixer la encara millor, de no oblidar-la mai, de tenir-la sempre a dintre seu, com un refugi inviolable i una esperança mai decebuda.

Ara Francesc els deixaria ^{per anar-se'n a Londres.} Aprobat el curs d'ampliació, Xavier aniria a fer la medicina al Clínic, i Joan romandria a la Universitat. Des de Londres ^{no} hi havia ^{pas} ~~mai~~ ^{mai} ~~mai~~ ^{mai} tanta distància que des del ^{carer de Casanova.} ~~Hospital~~ (Es veuen molt poc, només alguna festa, i Joan seria pres en el món aristocràtic que començava a volbar-lo, d'ensà que el senyor Portabella era, podia dir-se, un milionari - un delant, nous milionaris de la Barcelona del 1919. -

Estudiarien molt. Francesc deia els seus plans de vida a Londres i ocupava totes les hores lliures amb lliçons d'anglès. Aquell estiu, a Viladrau, on havia de passar

juliol i agost, havia de fer un esforç per assimilar-ne l'idioma. Per endavant ja renunciava, per molt que li dolgués, a les excursions a través del Montseny. I a primers de setembre ^{se/} viatjava amb els seus pares a Londres, on ells el deixarien instal·lat, i després ^{el matrimoni} ~~després~~ era un nou viatge de núvis, lliures de preocupacions, veuen Paris, Brunelles, ^{i tot} ~~per~~ els camps de batalla, si era possible.

- Jo vull omplir de poesia la nova solitud, ^{Tothom em deixa.)} - declarava amb emfasi. Joan. - Ja us ho vaig dir un dia, vull ésser un escriptor. Farei versos. Ara ja sé què és el dolor.

De debò escentia el cor feixuc de tristesa. Pensava molt amb Trabel, i el record de la mort el distraïa de les noies vivents. Els seus ulls, ^{malgrat tot,} ~~se~~ les veïen passar, presques i ^{amb els esguards desbertats,} ~~amb llums~~, pels carrers, amb la pell rosada per la primavera, orgulloses de llurs formes tot just apuntades, de les sines que inflaven ^{la bruzeta} ~~el gipo~~, de les canes que omplien les mitges fines. Orgulloses també de llurs vertuts nous, dels capells que s'enfonsaven fins a ran de celles, de les cintures que baixaven flanes avall, de les faldilles que s'anaven escurtant amb gosadia. Joan les veia, però no ^{s'hi fixava.} ~~se n'adonava~~. Almenys ell ho creia, i s'imaginava que els seus versos estaven habitats només pel record d'Israel, ^{sense adonar-se,} ~~per mostrar~~ que tot de cors ricallers, tot de corsos en flor, ~~bategaven~~ sorgien a la improvisita entre els mots balbucejats per la inspiració. Sí, faria versos. Aquell any ja n'havia trobat uns, quantos - dos poemes plens de sentiment - als Jocs Florals de Barcelona. No ho havia dit a ningú, ni a Xavier, per por del ridícul. Si no eren premiats. No ho foren, efectivament, i això li inspirà un gran menyspreu per aquesta mena de concursos.

Vingué Juny i altra vegada els exàmens. La Universitat bullia d'animació. A-

quell curs, interromput per tantes incidències, trencat per la llarga vaga de la Canadenca, del mat per la passa, s'havia vist animat per la irrupció ~~llegit~~ il·legal però gens tímida del català a les classes. Alguns professors s'arriscaren a donar conferències en l'idioma del país. Els minyons de la Unió Monàrquica, que tenien les espalles guardades pels policies, protestaren amb gran avolot. Hi hagueren manifestacions, contra-manifestacions. Els estudiants monàrquics dugueren una bandera espanyola, que ^{el} fou presa i esquinçada pels catalanistes. Un dia hom trobà penjada al pati una senyera barrada que llia, en un costat, al mig d'un triangle blau, una estella de cinc puntes.

La Universitat es batia per l'Autonomia. A la Rambla, als vespres, les manifestacions topaven amb els bastons dels metalaners i els sabes dels guàrdies de seguretat. Mai les discusions no havien estat tan violentes, a la voravia de la Plaça de la Universitat. Al Centre Universitari Nacionalista es neix la Unió Sagrada. Lluís Baldo entrà a la junta, al costat de l'estudiant de metge dels discursos plens d'ironia.

Entremig d'aquesta agitació, els exàmens produïren moltes sorpreses. Els suspensos abundaven. Joan Portabella mateix tingué per primera vegada un "aprovat" i es veié eliminat de la curta llista dels "sobresalients". De totes maneres, havia ~~fet~~ ^{trist} el curs.

També l'havien ~~fet~~ Xavier i Francesc. Era el daner que farien a la Universitat. Al cap d'uns dies començaria l'estiu. En els primers dies de juliol els Forcada se'n anirien a Sitges, els Portabella a Caldes, ~~els~~ ^{la} família de Francesc cap a Vilodrau. El pare de Xavier aquell any volia fer vacances. L'onada de malalties que havia envaït la ciutat a començaments d'hivern no s'havia retirat fins a

la primavera. Les aigües se'n endugueren moltes vides. Més que per l'epidèmia de tifus del 1914. ~~§~~ No havia estat solament a Barcelona. Tot Catalunya, tota la península, tot Europa - la pobre Europa que tot just sortia del malson de la guerra i que comptava els seus fills morts - es veieren envaïdes pel flagell. Semblava com si la naturalesa, excitada a una competència irrisòria pels esforços homicides dels homes, volgués demostrar que sense cap preparació espectacular, sense utilitzar microbis virulents ni malalties mortíferes, podia fer tant de mal, ~~tan~~ més de mal encara que els pobres canons, els morters, les bombes i els gasos dels guerrers. Els metges ara podien reposar.

El senyor Jaume Portabella també volia reposar una bona temporada a Caldeses. Malgrat totes les seves inquietuds, la fàbrica d'estampats seguia rendint molts diners. En despenia molt a casa seva - tot just daverament, després que el noi gran i la ~~seua~~ ~~mulles~~ haviem tingut la passa, havia renovat tot el pis - i la cabellera vermella de Gràcia Fària cobria un cap hàbil en pensar maneres d'utilitzar els diners, però tot i això, el senyor Portabella ho reconeixia, la ~~seua~~ font encara rajava. Totes aquelles vagues, els trastorns socials, la inestabilitat dels preus, de totes maneres, l'havien fatigat molt. Ell també podia reposar, de cara a la pineda de Caldeses, ^{tot} gaudint els nous ventots de bonny de les noies i pensant en la satisfacció que tindria Gràcia quan li duguis aquell ~~un~~ collaret de brillants.

- Ja hem acabat el curs. Dilluns que ve marxem, - anuncià bona als seus amics, aquella tarda. - Què podem fer, que sigui com un comiat per aquesta separació que

siens presents? Perquè ara trigarem a tornar-te a veure, no, Francesc?

-Hauriem d'anar a alguna banda. Al Tibidabo, a Vallvidrera, a Pedralbes... -proposà Xavier.

-Vols dir? -objectà Joan. Ell hauria proposat d'anar al Cementiri nou, a dues cunes flors a Isabel, però no gosà. Francesc intervingué.

-Que heu estat mai a Miramar? ~~interromp~~ És aquell restaurant, mig "merendero", que hi ha a mitja costa de Montjuïc, de cara al port.

No, cap dels tres no hi havia estat.

-Us convido a berenar, ja que és, fet i fet, el meu comiat. Ja us escriurei força des de Londres. Per Nadal tornare a ésser aquí.

Se'n anaren cap a Miramar. ~~Pejaven~~ ^{Prejaven} en tramvia fins al capdavant de la Rambla i allí, davant del caner Nou, agafaren el de can Tunis.

(- Podriem anar al Cementiri - pensava Joan. Però ^{tampoc} (no gosà dir-ho).)

Passaven pel davant de les botigues de llibres vells; ^{arrambats a} ~~a la vorada~~ les parets de la carcer, al llarg d'unes casetes ~~lises~~ de planta baixa i un pis, amb dones pintades, amb davantal vermells molt felits i una cigarreta a la boca, que s'entaven ^{revolades} a la porta. Tals mariners, agafats del braç, feien tentines mentre discutien amb dues dones. Sortiren del portal de Santa Madona i travessaren el Paral·lel, entre tancats on es magatzemava carbó i magatzems de drapaies. Uns mendicants preïen el sol i fabricaven cigarretes amb brulles, aneguts al feu de les muralles de les Dressanes.

Després, el tramvia, ^(tot sacsejat.) enfilava la canera de can Tunis, vorejava el Marçot, trencava danera la muntanya. Els nois saltaren del vehicle i enfilaren per una drecera cap

al restaurant, que semblava anapat a la muntanya, amb les ceves finestres i les grans llehes del ~~h~~ rètol MIRAMAR.

El·lor arribada a l'establiment causà certa sorpresa. Els estudiants no acostumaven a anar a Miramar. En tot cas, no hi anaven mai sense parella. No, ells no volien cap reservat. Només una taula al costat d'una finestra i una mica de beveres; uns llonguets amb llangonissa o pernil i una cervesa gran.

S'abocaren a la finestra per mirar el panorama. El mar ho dominava tot. Primers termes de les dàrsenes del port, d'un verd brut; segons termes, amb el blau fosc de l'avantport, on es groxaven els vivers de musclos; al fons el mar lliure, darrera les roques de l'escullera de la Barceloneta, més enllà de la dàrsena de Sant Bertran, cap a Badalona i cap al Llobregat, el mar d'un blau innocent, només una mica més fosc que el del cel. ~~Badalona~~ La ciutat era a l'esquerra. Només se'n veia una part, amb el Paral·lel, el barri de Drecanes, l'estàtua de Colom afdament de la sua bola ~~daurada~~ daurada, el Parc de Colom, amb les palmeres.

- Fa alegria veure els vaixells, oi? - preguntà Xavier.

Si, feia alegria, encara que Joan pensava en el cementiri, a l'altre costat de la muntanya, i en la llora blanca que cobria per sempre més el cos de Isabel. Encara que Francesc pensava en el port de Londres, en el Tàmesi cobert per grans vel·ls de boira, en el port de la Torva, que havia vist retratat moltes vegades.

No parlaren gaire. Comentaren les incidències dels examens, les perspectives del debat polític, dominat encara per l'Autonomia, els recursos de l'extinció. Els mancava ja una

nica de la seguretat, de l'audàcia de feia un any, quan elaboraven llurs plans per a la conquesta de la ciutat, de cara a l'immens panorama barceloní. Havia passat un any, s'aixotaven encara a la realització de llurs ~~plans~~ ambicions, però semblava com si no volguessin esvenir la fortuna. I tenien també la sensació que aquella tarda enterraven llur adolescència, aquella adolescència que els havia argumiejat tant i que ~~se~~ ^{havia anat quedant-se} ~~havia anat fent~~ passava al reservat del "Pay Pay", als banys de la Universitat, en els vessos de Joan, sota la pedra de la tomba on dormia Isabel.

Euan s'aixecaren per anar-se'n, Xavier els retingué:

- Ja us recordeu del que vàrem fixar l'any passat, al Tibidabo?

La seva veu vibrava d'inquietud. Francesc riu:

- És clar que sí! Per la meua banda, el tracte segueix ferm. Des de Londres, o des de l'altra part del món, per carta o per telegrama, podere comptar amb mi.

- Tractes són tractes - afirmà Joan. - ~~A~~ Aquest pacte nostre ens lliga a tots tres.

Miraren altra vegada cap al mar. Un ~~vai~~ transatlàntic entrava al port en aquell moment, fent sonar la sirena de tant en tant, com si mantinguis un diàleg amb el remolcador que el precedia. A baix, al moll del carbó, hi havien uns nois que jugaven i s'empeïaven entre els vagons. No pensaren en auguris ni interrogaren la ciutat.

- Anem?

- Anem.